

ELS AFORISMES D'HIPÒCRATES

[PREFACI]

[1] En nom de Déu e de la gloriosa Verge Maria, Amén. Açí comensen los *Imforismes* de Ypoeràs, et primo:

[S]ermó de monsenyor Costantí, monje de Moncatí, a Graugó,¹ son discípol. Mon fill, en reposant a les tuas demandes, per ço cor m'as dit sovín que yo a tu tralladés algunes de les obres de cirurgia² de Galièn, de lengua aràbicha en latina, moltes veguades te dich que no m'entremet obrar ni splenar obra de ten gran philòsoff, mas per ço cor tu no't lexes de demenar dient que la lengua latina ha gran fretura de aquestes obres, per ço he altreyada³ una obre sobre los *Imforismes* del gloriós Ypocràs, la qual obra qui ben gentilment la entendrà se alegrarà de no haver perdut son temps. Aquesta obra és matèria molt clara e paraules molt posades.⁴ Encara Galièn, que'n fo spondor, volch profiter en sa matèria a dir paraules ponderoses de gran profit e de gran delit.⁵

1. Vida breu,⁶ art longa, temps poch, spariment fallibre, lo jutgar greu. E per ço cové no solament a ssaber so que li fa mester al metge, ordenar als malalts, aquells qui'ls guarden e les altres eoses deffora.⁷

1. *Graugó*: A diu aquí «ad Azonem vel Glauconem discipulum suum». El manuscrit, com passarà al començament del llibre tercer, transcriu erròniament el nom.

2. *De cirurgia*: aquesta precisió no apareix en el prefaci d'A.

3. *Altreyada*: al manuscrit diu «altreguada», que considerem uu error del copista que hauria d'haver escrit el verb 'altreyar, altreyar' ('concedir, assentir', DCVB).

4. *Posades*: en el sentit de 'paraules de pes, importants'. Al text d'A llegim «verba quoque ponderosa».

5. El traductor català recull així el *delectare* i el *prodesse* de la retòrica clàssica, que també són a la versió llatina. Aquesta darrera, però, esmenta també Horaci («Horatii satyrici»).

6. Littré 1978, 431 comenta que aquesta idea ja havia estat expressada per Demòcrit, Anaxàgoras i Empèdocles.

7. El manuscrit de Toledo (apèndix) ofereix una lectura molt més clara d'aquest aforisme: «La vida és breu, la art longa, lo temps poch, los sperimens fallibles, jutjar greu. Et per so fa mester al metge no sulamente saber alhò que li fa mester, mas eu urdouar lo malalt e aquells qui'l garden e les eoses deffores».

[3] 2. En los fluixs e en los vòmits naturals, s[i] ells se purge[n] tal qual se deu purgar, fa's profit, e los malauts bé l'aporten. Si no se purga tal qual se deu purgar, fassa lo contrari. Aytal és la purgació artificial: si tal se purga qual se deu, fa profit e l'aportu mils lo malaut; si no, fa lo contrari. Per ço cové pensar bé la hora,⁸ lo temps, la regió, la edat, les malalties en quals ha mester a ffer o no.

[3v] 3. La subirana grexea⁹ en aquells que subiranament treballen és fallible, per ço com ells no poden ésser en una manera¹⁰ ue acréxer a mils, donchs cové que venguen a pijor. Per so cové aquella grexea solre no tart, per so que lo cors rebe nodriment naturalment. [4] Buydar-lo massa, per ço cor fablesa és, e axí engrexar-lo massa, és fallible.

[4v] 4. La sutil e certa dieta en les longes malalties e en les agudes, quant no li cové és molt greu. E per so, omplir sobiranament és molt greu.

[5] 5. En la subtil dieta pequen¹¹ los malalts e per ço han pits,¹² per so cau en peccat gran —pus gran és en la subtil que en la grossa dieta. E per so, als sans, fallables són sotils e certes dietes, car pus greument porten llurs pecats. Per so, donques, les sotils e les certes dietes són pus faylables que un poch pus grosses.¹³

[5v] 6. A les derrereres malalties, les derrereres cures¹⁴ són poderoses a perfecció.

7. Là on les malalties han, segons lo creximent, contínues e derrerans treballs, derrerera e molt sutil dieta los cové usar. Mas lla on no és, no. Mas pus grossament los cové nodrir e tant devellar quant la malaltia és pus febla que la derrerera.

[6] 8. Quant la malaltia és en estat, adonchs molt sutil dieta los cové donar.

[6v] 9. Ben pensar cové del malalt si abaste la dieta fins al stat de la malaltia, o si ell deffallescha e no [a]basta la dieta, o que la malaltia defallescha.

[7] 10. En aquelles malalties on és continuu estat, continuament e sotilment lo cové dietar. En aquelles on és l'estat pus luny, ans aquell¹⁵ se cové guardar de aquella sutil dieta. E primerament donar-le-hi pus grossa per ço

8. En aquesta enumeració d'aspectes que cal tenir en compte per efectuar amb èxit la purgació, el primer de tots no figura en A, tot i que sí que el recull F.

9. *Subirana grexea*: l'excés de greix es refereix al de les persones que gaudeixen de bona salut, com indica el llatí «bonae habitudines». F ho tradueix literalment: «les bonnes habitudes».

10. *No poden ésser en una manera*: «no poden restar en una manera».

11. *Pequen*: tradueix el llatí «peccant», en el sentit de «s'equivoquen», motiu pel qual emmalalteixen més.

12. *Piti* és l'adverbi, «pitjor».

13. El sentit de l'aforisme és que el règim lleuger comporta més perill que el règim més generós.

14. *Cures*: el mot ha de referir-se, pel context, a «dietes», que és el que recull en el seu comentari Galè («per so a ell menat dar-li sotil dieta», f. 5v b). A transcriu «curationes» i F, «les derrereres dietes».

15. *Ans aquell*... cal entendre «abans que aquell (l'estat) artibi...».

que ho sofira lo malalt. En la accessió, se cové sostre la vianda, per so cor donar-la-li és gran dampnatge.¹⁶

11. Totes aquelles malalties qui crexen segons temps, en la accessió cové levar la vianda.

[7v] 12. Les malalties en lo temps de l'any donen entendra les accessions e'l moviment d'elles, sia que sia cada die o en altre die, o per plus de temps. E açò se dona entendra per les coses qui nexen del cors, axí com és lo seupir en los pleurètics. Car si ell és al comensament un poch roge, mostra que la malaltia és breu, mas si ha lonch temps se mostra roge, la malaltia se perlongua. E les orimes e les egestions e les sudors mostren les malalties ben termenables, o mals termenables, o longues o breus.

[10v] 13. Los vells leugerament [a]porten lo dejuni, aquells qui vénen après ells lo aporten greument, los enfants lo aporten encara pus greument. E encara pus greument, los petits infants, e encara pus greument dels enfants, aquells qui són pus treballants.¹⁷

[11] 14. Aquells qui crexen molt han de calor natural, e per so volen molta vianda, e si no l'an, lo cors se consuma. Los vells han poch de calor, e per ço han mester poca vianda, car per molta vianda se offega la calor. E per so los vells no han axí febres agudes, car lo cors lian fret.

[12v] 15. Los ventres en la primavera e en hivern són massa calts per natura e [les persones] an lur son molt longa, so és que molt dormen. Donchs en aquell temps se cové dar molta vianda, car la ealor natural és molta. E d'assò és senyal la edat e aquells qui treballen molt.

[14] 16. Les humides dietas covenen a tots aquells qui han febra, e specialment als enfants e als altres qui són axí acostumats de viura.

[14v] 17. [A] aquells qui són acostumats de pendra vianda una vegada lo jorn, o .ii. o plus, ho menys, o segons alguna partida, los cové donar alguna cosa. E al temps, e a la edat, e a la regió e a la custuma.¹⁸

[15v] 18. Los hòmens [malalts] [a]porten greument la vianda en lo estiu e en eutumpna. E en hivern molt leugerament. En la primavera miganament.¹⁹

19. [A] aquells qui han malaltia ab entrepolació, en la accessió no ls cové res donar, mas guardar de aquelles coses que no li ha donat anans del terme.

[16] 20. Quant en les malalties se fa terme o és fet egualment,²⁰ no se cové res

16. Tant A com F comencen amb aquesta frase l'aforisme següent.

17. *Enfants... pus treballants* vol dir que són «moguts». Tradueix el llatí «sunt animosiores existentes».

18. Cal entendre que s'han de tenir en consideració les circumstàncies esmentades a l'última frase, com si s'hagués omès un fragment del text, cosa que no s'esdevé en F: «Avec ce nous convient il regarder le temps de l'an, la region, l'age du malade, et la coutume».

19. Aforisme que B tradueix fidelment del llatí. F, en canvi, li dona el sentit contrari: «Les corps malades ne peuvent souffrir grant diete en ampronne ne en esté, maiz en yver pevent mieulx sostenir, et en ver aprez».

20. *Egualment*: tradueix el llatí «aequaliter». F ha optat per «parfaitement».

moure, ne fer res de novell, ne de purgacions, ne de altra purgació, mas star en pau.
[16v] 21. Aquelles coses que fan mester a buydar, los cové buydar per lo logar on se atrau la natura, especialment per covinent loch.

22. La matèria digesta cové buydar, no pas la crua, ni en lo comensament, si no fa mester. Car moltes veguades no fa mester.

[17] 23. Aquelles coses qui's purguen no's cové de guardar la multitut solament, mas en qual manera, car si's purga axí com se deu purgar fa profit, e bé o soffer lo malalt. E lla on fa mester buydar fins a deffalliment, assò se fa si lo malalt o pot sofferir.

[17v] 24. En les agudes passions, tart al comensament²¹ cové usar evacuació, e primerament ben jutgar com se deu fer.

[18] 25. Si purga axí com se deu purgar, fa profit e bé [18v] o sofferen. E lo contrari, mal ho sofferen.

[18v] LO SEGON LIBRE DELS EMFORISMES DE YPOCRÀS

1. En aquelles malalties en les quals la son fa treball, és mortal. E si la son fa profit no és mortal.

[19v] 2. Là on la son toll la elienació —so és: que no és en son seny—, és bon senyal. Là on [no]²² li fa, és mortal.

3. La son e lo vetlar: cascun d'ells fer plus que no deu és mal.

[20] 4. No planea ne buydea, ne altra bé qui sia fora de natura.

5. Lo trebayll sens caysó²³ mostra la malaltia.

[20v] 6. Cada un a qui dol alguna partida de son cors e no sent aquella dolor, aquell és la rasó malalte.

7. Los corsos que s'amagrexen eu lonch de temps, tart retornen en llur estat. Aquells qui en poch de temps amagrexen, en poch de temps tornen en lur estat.

8. Si algú se relleva d'alguna malaltia e reb vianda e no millora, senyal és que massa vianda [21] pren. E si açò avé a algun que no prengua vianda, senyal és que ha mester de ésser buydat.

9. Qui vol purgar los corsos, los cové de fer fluix, etcètera.²⁴

21. *Tart al comensament*: en A llegim «raro et in principiis». I en F, «pou et nu commençement».

22. Aquí B ha de contenir un error, ja que hi falta la negació, com passarà més endavant, a H.27. L'adverbi hi és tant en A com en F.

23. *Sens caysó* tradueix el llatí «spautancis». F diu «cause non magnifeste» i Galè explica que «el treball sens caysó» és el que es produeix sense cap moviment. N'hi ha de tres tipus: «dolor de plaga», «de spasme» i de «apostema» (f. 20 b). El terme *caysó* apareix recollit als diccionaris occitans: S-J Honorat, per exemple, en el seu *Dictionnaire provençal-français* (Ginebra: Slackine reprints, 1971, 3 vols. 1.ª ed. del 1846-48) recull la sv «caiso»: «cause, raison» (I, 376).

24. *Fluix, etcètera*: els conductes del cos cap a l'exterior han de procurar una sortida fluida de les humors, per tal que «la natura les puxa gitar ab la medicina trempada, per la qual no torba la natura», com escriu Galè (f. 21v a).

[21v] 10. Los corsos qui no són nets, quant més los nodreix, aytant més los fa de dan.

11. Pus leugera cosa és umplir-se de beurage que de vianda.

[22] 12. Aquelles coses qui tomanen en les malalties après lo terme, han acostumat de fer retornar la malaltia.

13. A les demés malalties a qui's fa terme, la nit devant li és pus greu. E aquella qui ve, li és leugera.

[22v] 14. En los finixs del ventre, lo mudament de les egestions és bo si elles no's muden en mal.

15. Là on les barres són malaltes o pusteles nexen en lo cors, fa mester guardar les egestions. Car si elles són colèriques, lo cors és malalt, e si elles són semblants als sans,²⁵ cert és que lo cors se deu nodrir.

[23] 16. Là on és indigència,²⁶ no cové treballar.

[23v] 17. Là on la vianda entre fors de natura,²⁷ fa malaltia: assí manifesta la cura.

[25] 18. E aquells qui's nodrexen molt e tost,²⁸ tost se fa purgació.

[25v] 19. Les agudes malalties no són, al pus tost,²⁹ certes pronunciacions de salut ne de mort.

[26] 20. A quascun jove a qui és lo ventre humit en son jovent, és sech com ell és vell. E a qui és sech com és jove, és humit com és veyll.

[27] 21. Lo abeuratge solluff la fam.

[27v] 22. Totes les malalties qui's fan de plenea, la evacuació los sana. E aquelles qui's fau de evacuació, la plenea. E de les altres coses, lo contrari.³⁰

23. Les agudes malalties se termenen en .XIII. jorns.

[28v] 24. Lo quart jorn significa lo .VII. Lo .VIII. jorn és comensament de la segona sepmena. Lo .XI. significa lo .XIII. E lo .XIII. significa lo .XVII., car lo .XVII. és quart del .XIII. e lo .VII. del .XI.³¹

25. La pus partida de les quartanes de stiu són [29] breus, e aquelles de eutumpne són longues, especialment aquelles qui duren tro a l'hivern.

26. Més val que la febra sobravengua a l'espasme, que l'espasme a la febra.

25. Aquí cal llegir «si elles són semblants a les dels sans» perquè faci sentit.

26. Galè: «la fam appella Ypocras indigència» (f. 23 b). F explica el significat del cultisme: «c'est necessité de prendre viande et refection».

27. S'ha d'entendre «entres» com a present d'indicatiu del verb «entrare», és a dir, que la natura no tolera l'alimentació.

28. Galè: «So que Ypocras ha dit 'se nodrexen tost' entén en poch temps se partex lo nodrimet de dinre lo cors e tost n'ix» (f. 25 a).

29. *Al pus tost, certes*: B diu «al pus tost tot». «Tot» manca en A i F. El mateix copista escriu «pus tot» en el comentari de Galè (f. 25 b).

30. Aforisme comentat per Littre 1978, 420-423. L'última frase és un dels preceptes basics de la medicina hipocràtica que tindrà vigència durant tot el galenisme medieval: *contraria contrariis curantur*.

31. Sobre la manera de calcular els dies indicatius, vegeu Littre 1978, 477-78.

27. [A] aquells qui s milloren sens rahó, a ells [no]³² cové creure, ne haver paor dels mals qui s fan sens rahó. Car aytals coses no són certes e no han costumad de durar molt.

[29v] 28. En les febres lentes, obrar lentament o nient buydar lo cors és mala cosa, pigor que fer so que hom dcu per rahó, car lo primer fa longa malaltia, e lo segon la fa curta.

[30] 29. Al comensament de les malalties, si ha gens a buydar, buyda. En l'estat fer salenci³³ val molt més.

[30v] 30. Al comensament e a la fi de malalties, tots los accideuts són febles. En l'estat, tots són for[t]s.

31. Aquells qui s releven de malaltia e s nodrexen bé e no millora[n], és mal senyal.

32. Sovén, a veguades aquells qui han haüt mal se nodrexen bé al comensament³⁴ e no milloren, a la fi cové que s'abstengen. E quant se abstengen al comensament e puys se nodrexen mils, mils milloren.

[31] 33. En totes malalties, confortar-se e ben reçoebre vianda és bon. Lo contrari és mal.

34. En les malalties, menys moren dels malalts qui les han segons lur pròpria natura, abitud en regió, temps e plus, de aquells a qui no val la malaltia pròpria segons aquests senyals.

[31v] 35. En totes malalties, haver grosses les partides entorn lo lombrícol e lo pentenill val més que haver-les subtils e àvols, car ell³⁵ és aparellat a purgació per fluix.³⁶

[32] 36. Aquels qui han sa lo cors, se resolven pus tost per medicina lexativa que aquells qui usen males viandes.³⁷

37. Los sans corsos greument usen medicines.

38. Poc pijor vianda que la millor: la plus [32v] desigada deu hom donar.

39. Los veys pus tart han malalties que los jóvens, mas si ells han malalties longues, la plus partida moren ab elles.

40. Los branchs e les currises, en los vells no s'atermenen.

41. Aquels qui s resolven tost e sovén sens manifesta ocasió, tost se moren.

32. Altre cop el manuscrit, com a II.2, ha oblidat la negació, com ho deixen clar el comentari de Galé («no cové have[r] fiança d'aquell millorament», f. 29v a), A i F.

33. *Fer salenci*: en el sentit contrari que «mourre» a L20. B tradueix literalment el llatí «habere silentium». F escriu «il vaut mieux cesser d'évacuer».

34. *Comensament*: es refereix al començament de la convalescència, com es desprèn del comentari de Galé («Aquest aforisme és d'aquells qui s releven de malaltia», f. 32v b) i com transcriu F («quant ou commencement de la convalescence»).

35. El pronom personal es refereix al malalt.

36. La purgació s'ha de fer «per fluix de ventre» i no per vòmit, com diu el comentari de Galé.

37. A i F diuen el contrari que B: que els que «useut de mauvaises viandes sont plus hastivement desgastez».

[33] 42. Solre apoplexia fort és impossible, la feble³⁸ no és leugera cosa.

[33v] 43. Los offegats e dissoluts qui no són encara morts, no és diferència en la espuma de la bocha.³⁹

[34] 44. Los molt grassos de natura, pus tost moren que los magres.

45. Los moviments⁴⁰ dels epilèmtichs yovens especialment se fa[n] per etat, per temps e per mudament de loch e de vida.

46. Quant dues dolors se fan en .II. partides del cors, la pus gran amagua la menor.

[34v] 47. Quant se engendra lo brach, se fa dolor e febra plus que quant és fet.

48. En cascun moviment del cors, quant l'ome comensa haver dolor, reposar-se és remedi.

49. Aquells qui són acostumats, [a]porten lo treball acostumad, eneara que sien febles o vells. Pus legerament lo aporten que jovens o infans.⁴¹

[35] 50. Les coses usades de molt temps — e si són pigors que les no usades — menys greven. E per ço fa mester transportar-se a no usades.

51. Molt buydar e soptament, o omplir o scalfar o enfrigidar, o humectar, o exercitar, ho d'altre guisa com te plàcia moure lo cors, és faylable e enemich de la natura, mas poch, és cert. E d'altre guisa, passar de la .I. a l'altre no cové.

[35v] 52. Aquell qui fa totes les coses segons rahó, quant que no les avengua segons rahó, no deu passar a altre cosa demoran aquell que avén al comensament.

53. Aquells qui han lo ventre humit en juvenea, milor nodrexen que aquells qui l'han sech. E en vellesa pits,⁴² car ells se sequen la pus partida.⁴³

54. La granesa del cors en joventut és bella cosa e no és greu. E en vellesa és greu e pigor que los [cossos] menors.

38. *Feble*: B «feblesa», substantiu que apareix equivocadament, ja que l'aforisme es refereix a l'apoplexia feble, com diuen A («debilem vero non facile») i F («et la foible n'est pas de legier curable»).

39. A diu «Strangulatorum et dissolutorum nondum mortuorum, non referunt quibuscumque spuma fuerit circa os». F ho tradueix així: «Les dissoulz en vertu, qui encore ne sont pas mors et a qui l'escume vient a la bouche pour cause d'estrenglement, ne reviennent point a santé mais meurent». Sobre les interpretacions diferents d'aquest aforisme, vegeu Littré 1978, 482-83, nota 9.

40. *Moviments* en el sentit d'alteracions favorables a la guarició, segons es desprèn d'A («Epilepticorum juvenibus alterationem mutationes maxime aetatis, hora et locorum faciunt et vitarum») i F («Les mutations des âges, et principalement en jeunesse, des temps, des vies, des lieux, sont convenables aux cures des épileptiques»).

41. «que no han estat acostumats a tals treballs», cal entendre.

42. *Pits*: pijor.

43. *Ells se sequen*: B: «los se traus». Seguim el text del comentari de Galé a l'aforisme II.43, on diu «E açò mostrarà a la fi d'aquella partícula cant dix: car ells se sequen la pus partida» (ff. 33v b-34 a).

[36] ASSÍ COMENSA LO TERÇ LIBRE DELS EMFORISMES DE YPOCRÀS

En aquest ters nostre volum, volem exposar so que Ypocràs diu, en aquesta terça partícula, de l'estiu e de l'hivern. E volem dir les coses que han plus gran mester e qui són pus scures e tolre les superfluitats he repugnar los exponedors de Ypocràs en aquest libre. Car fo .I. sponedor qui espòs aquesta partícula no per si mateix, mas de .I. seu mestre qui hac nom Cató,⁴⁴ lo qual no parla neguna cosa rahonablement, mas so que havia après per experiment. Mas Ypocràs mostrà que no solament cové usar de experiment.

1. Les molt grans mutacions del temps engenren les malalties. E en lo temps, moltes mudances o de calor o de fret o de les altres coses axí.

[36v] 2. Les natures, algunes són nades bé o mal a ésser conservades. Les unes en hivern e les altres en estiu.

[37] 3. Les malalties, la una a l'altre ben se convenen, e la una a l'altra mal se convenen, so és, a passar la una en l'altra.

3bis. A les edats, sien bé a les regions, e a temps e a dietes.⁴⁵

[37v] 4. En los temps, quant alguna veguada fa fret, alguna veguada calt en .I. jorn matex, malalties de eutumpne cové sperar.

5. Los vens austrius greven lo hoir e fan los hulls molls, e greven lo cap e fan pigres e dissolven.⁴⁶ Quant aquests senyorejen, aytals accidens cové sperar en les malalties. E si le boreàs fret e sech: fa tos, asprea de gola, dur ventre, ret[en]iment d'orina, fa orripilacions e dolor de costat, e dolor de pits. Cant aquests senyoregen, aytals accidens cové sperar en les malalties.

[38] 6. Quant l'estiu és semblant a la primavera, suor[s] moltes cové sperar en les febres.

44. *Cató*: com al començament dels *Aforismes*, on es transcriu malament el nom del filòsof Glaucó, hi ha aquí un claríssim error, ja que A esmenta «Cratone». B confon el personatge amb Cató, el polític, orador i escriptor llatí a qui s'atribuïren els *Disticha Catonis*, molt divulgats a l'Edat Mitjana (sobre les traduccions catalanes existents, vegeu Minervini 1991b). Les versions gregues, segons López Fèrez 1991, 166, donen el nom del deixeble i del mestre: «Admiro aquí la inconstància de Lico cuando escribe, según afirma, explicaciones respecto a su maestro Quinto». L'edició de Kühn (*Galè* 1964-1986, vol. XVII/2, 562), que parteix de la tradició grega, edita *Koivtov* en grec i *Quintii* en llatí. Podem pensar que en algun moment de la transmissió llatina, el nom de *Quintus* (anatomista i físic romà (A.D. 117-38), que fundà una important escola mèdica a la qual van pertànyer els mestres de Galè: (*The Oxford Classical Dictionary*, Oxford: The Clarendon Press, 1984, 1.ª ed. 1970), es corromp fins a arribar al *Cratone* que trobem en A.

El sentit del pròleg català és el mateix que el d'A.

45. 3 i 3bis formen un sol aforisme en G, i així apareixen a F. En el text d'A, però, corresponen als aforismes 3 i 4.

46. *Fan pigres e dissolven* podria ser una mala interpretació del llatí «pigri dissolventes», com ho deixa clar el comentari de Galè: «fa-s pigre a moura» (f. 38 a). F ho tradueix per «font les homes perecheux, dissolvent les humeurs». L'error podria justificar-se per la confusió de l'adjectiu amb la 'pigra' com a malaltia.

[38v] 7. En los temps sechs se fan febres agudes. E si l'any à més d'aquesta compleció qual constitució farà, tals malalties cové sperar en la pus partida.⁴⁷

8. En los temps temprats, si los temps van axí com deuen, se fan en les malauties bons tèrmens e grans. E en los temps no temprats, se fan grans tèrmens e greus.

[39] 9. En eutumpne se fan moltes agudes malalties, e grans e mortals en la pus partida. La primavera és sana e no gens mortal.

10. En autumpne és mal a tísichs.

11. Dels temps, si l'ivern és sech e boreal, la primavera plujosa e austrina, cové en estiu ésser febrós, e obtalmies e discenteries, he specialment a fembres e hòmens humits de natura.

[40] 12. Si l'ivern serà austry e plujós e tranquil, la primavera serà seca e boreal, les fembres qui deuen encaure en la primavera, per cascuna caysó avortexen. E si elles encaen, seran febles e los infans en tal manera cor tantost morran o són febles ho malalts. E als jovers [40v] se fan discenteries e obtalmies seques. Als vells, cadarn qui tost resolven.⁴⁸

[41] 13. Si l'estiu és sech e boreal, [e] l'eutumpne plujós e austriu, dolor de cap⁴⁹ e tos en hivern, e brancs e corries e alguns,⁵⁰ tisis.

[41v] 14. Si l'estiu és boreal e secca,⁵¹ [a] aquells qui són de humida natura e a les fembres fa profit. E als altres fa obtalmies seques e febres agudes e corries diürnes⁵² e, a alguns, malenconies.

[42v] 15. Les constitucions de l'any seques són pus sanes que les pluvials, e menys mortíferes.

[43] 16. Les malalties en lo temps plujós, la més partida són febres longues, e fluix,⁵³ epilèmsia, e poplexia, e esquimènsia. En los sechs temps, corrupcions,⁵⁴ e tisis, e obtalmia, e artètiche, e astrangúria, e dissúria.⁵⁵

47. La traducció de B fa difícil d'entendre aquest aforisme. A F llegim: «Quant l'un des temps de l'an est sec, les agues sont engendrees; mais si tout l'an est de telle qualité, plus souvent il vient telles maladies». I en la nota de l'editora: «Voici la fin de l'apponisme en latin: si amplius quidem tallis annus, tallum constitutionem fecerit ut in pluribus, et egritudines ralles expectare oportet». Quant a B, observem la raresa del relatiu «qual constitució», posser explicable a partir de la lectura de R: «qualem constitutionem fecerit» (f. 15b).

48. *Tost resolven*: tradueix el llatí «ccleriter dissolventes». F hi afegeix «c'est a dire, font hastivement perir».

49. *Dolor de cap*: el comentari de Galè diu que «la dolor de cap e tos, tocar de barres, e branchis, catar al nas e corries e alguns, tisis» (f. 41 b).

50. *Alguns*: s'ha d'entendre «alguns malalts».

51. A es refereix a la tardor, boreal i aquosa. F tradueix: «Quant esté est froit et sec, et amptonne semblablement». Sobre la diferent interpretació temporal de l'aforisme, vegeu Littré 1978, 492, nota 5.

52. *Corries diürnes* tradueix el llatí «corrisae diurnae». F l'ha optat per una forma més vulgar: «reumes de longue terminacion».

53. Es refereix al «fluix de ventre», segons el comentari de Galè (f. 43 a).

54. *Corrupcions* tradueix el llatí «putredines», que és adaptat al francès com «des humeurs pourrissantes». Però tant en un cas com en l'altre, la malaltia apareix mencionada a la primera part

[44] 17. Cada die constitucions: borreals, los corsos constituexen forts, e bé nobles, e bé colorats, e mils oens, e sequen los ventres, e los ulls morden, e entorn los pits dolor. E si abans n'i ha gens, lo crexen. La austrine, dissolven lo cors,⁵⁶ e greugen lo hoir,⁵⁷ e vertiges fan en los ulls, e los corsos greus a moure e los ventres humecten.

[44v] 18. Segons lo temps de la primavera e del comensament de l'estiu, los enfans e aquells qui ls són prop de edat ben digerexen e són ben sans. En estiu e al comensament de autumpne, los vells. Lo romanent de l'autumpne e l'ivern, aquells qui són de migane edat.

19. Totes malalties se fan en tots temps, mas specialment algunes se fan en alguns e crexen e[n] aquells.⁵⁸

[45] 20. En la primavera se fa mania e malenconia, e epilèmcia, e flux de sanch, e esquinància, e corrisa, e branchs, e tos, e meseleria, e morfeas,⁵⁹ e serpigien,⁶⁰ he rogea de cuyr ulcerosa, e pústules, e artèrich.

[45v] 21. En estiu se fan algunes d'aquelles, e febres contínnes, e tersanes, e causon, e vòmit, e diarria, e dolor d'ulls, e d'orelles, e ulceracions de bocha, e podridura e sudor dels membres pudens.

[46] 22. En autumpne, se fan moltes malalties d'estiu, e quortanes, e erràtiques, e melces, e ydròpiques, e tisis,⁶¹ e estregúria, e lienteria, e siàtica, e esquinància, e grevea de elenar, e còlica, [e] epilèmcia, e mania e malencolia.

23. En hivern, pleurètiques,⁶² e peripleumonia, e [46v] corrisa, e branchs, e tos, e dolor de pits e de costat e de ypocúndries, e vertigen de cap e apoplexia.

24. En les edats, aquestes coses avenen als infans novellament entenrans:⁶³ ulceracions de boca, vòmit, tos, vigílies, timor, paor,⁶⁴ imflament del lombrícol, e humiditat d'orelles.

de l'aforisme, en l'apartat de les inalues del temps de pluja. El comentari de Galè parla també de les «humors curumpudes» en el temps sec (43 a).

55. *Dissúria*: tant A com F diuen aquí «dissentaria». En el comentari de Galè apareix, altre cop, la dissúria (f. 43v b).

56. *Dissolven lo cors*: tradueix el llatí «corpora dissolvunt», en el sentit que «amollex lo ventre», com diu el comentari de Galè (f. 44v a).

57. Abans d'aquest sùptoma, tant A com F n'esmenten dos més que no apareixen en B: «et humectant et capitis et auditus gravitates faciunt», «les [corps] amoiestissent, font douleur du chief, grevent l'oye».

58. El demostratiu es refereix a «temps, estació de l'any».

59. *Morfeas*, mot derivat del llatí «morpha», és una «espècie de lepra que muda el color de la pell» (*Diccionari Etimològic, sv «metamorfosi»*, V, 642). A diu aquí, però, «dichines», que és traduït per «dichines» per F, que hi afegeix: «dichines ne sont autres choses que une desecacion ou conchiement de cuir, qui est causé de fleume sale, dit pour autre nom impetigo et serpigio». R. interlinea i en lletra més petita, «id est morfea» (f. 17v b).

60. *Serpigien*, del llatí «serpignus», és una «ulceració o etupció expansiva» (DCVB, IX, 862). A i F diuen aquí «alpha», amb l'explicació corresponent d'aquest darrer.

61. Després de la tisi, A hi afegeix «ulterationes», que recull F.

62. *Pleurètiques*: l'adjectiu apareix aquí en funció substantiva, referit a les malalties.

63. *Entenrans*: A: «pueris quidem noviter» i F: «des premiers nez». Deu ser un derivat de

25. E quant nexen les dents, pruen-los les ginyives e han febres, e [47] spasme, e diarrias, especialment cant nexen los claus. E als infans qui han dur ventre, e qui són grassos.

26. E quant són plus veyls, han timor, periquínia⁶⁵ —so és, deslogament de coyll— e asme, e lombrichs, e linquisses,⁶⁶ e esquàrides, e acrocomides, satirfesis e scròffules.

[47v] 27. E quant són plus vells que vénen a enfansa,⁶⁷ se fan moltes de aquelles coses demunt dites, e febres longues, e flux de sanch dels anarils.

28. La pus partida de malaltia dels infans se termenen en .XL. jorns, o en .VII. mesos, o en .VII. anys, e alguns tro a la jovencha. E aquells qui no's solven en la joveana, o a fembres en lo temps de mèstrues, enveyllexen ab ells.

29. Als jóvens se fa de scupir de sanch, e tisis, e febres agudes, e epilèmcia, e altres moltes malalties, inas specialment aquestes.

[48] 30. Aprés d'aquesta edat, se fa asma, pleuresim, peripleumonia, litargia, frenesis, causon, diarria, discenteria, lienteria e emorroyde.⁶⁸

[48v] 31. E als plus veylls, cadarn, e dissúria, e tos, e strangúria, e dismia, e dolor de juntures, e nefresis, e vertigues, e apoplexies, e cachaquimie, e prurit de tot lo cors, e malencolia, e vigília, e humiditat de huyls e de nas,⁶⁹ e pigrea, e groguea de ulls e gravea de hoir.

[49] Acabat és lo ters libre dels *Aforismes* de Ypocràs.

«tenre», com es desprèn del comentari de Galè: «als infans se fa ulceració de boca, car és tenre; e per la sua tenrea e la gulositat aguda de la lei, lo vòmit» (f. 46v b).

64. *Timor, paor*: aquests dos sinònims només tradueixen el llatí «timores». F escriu «paours» i prou. Les *vigílies* citades anteriorment en B van en el penúltim lloc en A i en F.

65. *Periquínia* en el sentit de «afecció de les amigdales», no apareix recollit als diccionaris. Possiblement és una adaptació del llatí «parithimia», paraula d'arrel grega que significa «amigdales» i, com les *linquisses* de la nota següent, és un dels mots fantasmes que apareixen al text. F escriu també «parithimie». L'explicació següent, «so és deslogament de coyll» podria correspondre a un altre mot, a partir del text llatí «spondilis secundum collum inter impulsiones», que és traduït al francès com «impulsions des spondiles du col».

66. *Linquisses*: mot no recollit als diccionaris. A diu «lithiasis» i F, «lythiasis», que explica que «est generacion de pierre». Galè no repeteix el mot, però en el seu comentari parla de «pedres en la vexiga» (f. 47 b). A clou l'enumeració amb unes «pustulae» que no figuren a B i que sí que recull F.

67. L'encapçalament d'aquest aforisme cal entendre que es refereix a l'adolescència o pubertat, segons el comentari de Galè: «Aqñells de .XII. anys ja vineut a joveana» (f. 47v a). Hi hauria una interpretació literal del text llatí: «Senioribus vero et ad iuventutem accedentibus», que F transcriu «en l'aage apellé puberté ou adolescence, venient plusieurs des maladies dictes en l'aure aage».

68. En aquesta enumeració de B hi falta precisar que la diarrea és llarga (com diuen A, F i el comentari de Galè: «diarria longa», f. 48v a) i esmentar la còlera, de què parla el comentari de Galè (f. 48v a).

69. *Humiditat de huyls e de nas*: A escriu «ventris et narium humiditates et oculorum». F, «ventres moistes, flux de humidez par le nez et par les yeulx».

E COMENSA LO QUART LIBRA DELS DITS AMFORISMES, etcètera.

[49v] 1. A purgar les prenys fa mester del quart mes tro al .VII.⁶, e aquestes encara menys que les altres. Abans de .III. meses e après de .VII., cové haver en reverència.⁷⁰

2. En les medicines, tals humors se cové buydar del cors quals buyda la natura, e útils. Los contraris, lexar.

[50v] 3. Si ell se purga tal qual se deu porgar, fa profit e ben lo [a] porta lo malalt. E si no, fa lo contrari.

4. Purgar en estiu les partides dessús. En hivern aqnelles dejús.

5. Demunt lo ca⁷¹ e dessots lo ca, greus són les purgacions.

[51] 6. Los magres e leugés a vomor, purgar per sus, e qui temen l'ivern.⁷²

7. Aquells a qui fa mal vomer, e qui són miganament carnosos e qui teinen⁷³ l'estiu, cové purgar devall.

8. Los tísichs: no purguar demunt.

[51v] 9. Les malancohes cové purguar devall, per la contrària rahó.⁷⁴

10. Metgar en les molt agudas en aquell matex jorn, si fa mester. Perlonguar, en aquelles és mal.

11. Cascun qui ha torsion e dolor entorn lo lombrígol e lo ventre e no se resoluf per medieina ne per altre cosa, ve en ydropisia secca.⁷⁵

[52] 12. Cascun lientèrich, en hivern fa mal metgar demunt.

13. Qui vol purgar algun per ellebor demunt, aus que'll beva cové humectar lo cors de inoltriment e de repòs.

[52v] 14. Qui beurà ellebor, si ell se mou mils buydarà. E si no's mou e dorm, menys. E açò de clara lo navegar, car navegar torba lo cors.

15. Quant tu volràs mils buydar per lo ellebor, tu mou lo cors. E si tu lo vols estencar, dorm e no't moges.

[53] 16. Lo ellebor és perillós a aquells qui han sana la carn.⁷⁶

17. Aquells qui no han fort febra: fàstig, abstinència, mordiment de cor, tenebrositat, la boca amara, significa que ha mester de vòmit.

18. Sus⁷⁷ lo diafragma dolor, significa meste[r] de farmacia⁷⁸ de-

70. *Cové haver en reverència*: A escriu «vereri oportet», que F ha adaptat amb «ils les escoler donbers».

71. *Ca*: «anícula».

72. *E qui temen l'ivern*: aquí hi ha un evident error d'interpretació, car a A es llegeix «timentes hyemem» i F escriu «en doubtant le temps d'ivern».

73. *Temen*: cal entendre també que s'ha d'evitar fer-ho a l'estiu.

74. Littré, en el seu comentari en aquest aforisme, remarca que la paraula «raó, raonament» es refereix a aquell que fa prendre la via convenient per guarir una malaltia.

75. Littré 1978, 415-17 comenta que la hidropesia té les característiques de l'ascites, però que s'hi afegeix l'epítet de seca perquè el ventre és ple d'aire i no d'aigua i ressona com un timbal.

76. A acaba aquest aforisme amb un «spasmus enim facit» i F, «car il faut spasmer». Galé parla de l'espasme en el seu breu comentari (f. 53 a). Vegeu la nota a IV.68.

77. *Sus*: al manuscrit es llegeix *pus*, error que corregeix perquè l'aforisme tingui sentit. Galé

munt. E aquella dolor qui és devall, significa que fa mester medicina per fluix.

[53v] 19. Cascun qui's purga, si ell no ha set quant se purga, no se repòs tro a tant que haja set.⁷⁹

20. Si aquells qui [no]⁸⁰ han febra, han torsor o dolor de jonoll e de lombres, significa que fa mester farmacia per fluix.

21. Les egestions negres o axí com sanch sens⁸¹ medicines, ab febra o sens febra, molt mala, e quant hi ha plus de colors, pus. Mas en les medicines mils, e quant hi ha menys de colors, menys mal.⁸²

[54] 22. Tores malalties comensant, si fel ne grex hix, o demunt o devall, és mortal.

[54v] 23. Cascuna malaltia aguda o longa, o avortiments o d'altra manera asubtilitat, si fel negre hix, o axí con sanch negra, al segon die morrà.

[55] 24. Dicenteria, si comensa ab fel negra és mortal.

25. Sanch que hix demunt —qualque sia— és mal, devall no és mala.

[55v] 26. Negres egestions de la discentria, o axí com carns de budells, és seuyal mortal.

27. Cascun qui ha febra e n'ix molta sanch d'on que ella vengua, en aquells qui se releven de malalties, los ventres se amollexen.

28. Cascun qui ha egestions colèriques, si li ve surdidat guarexen. E quascun qui ha surdidat, si li sobrcvé colèriques egestions, guarex.

[56] 29. A cascuns qui han febres sextanes se fa rigor, són de malvat terme.

30. Cascuna febra entrepolada: si aytal era com le lexa, a l'altre jorn l'altra comensa, és senyal de mal terme.

[56v] 31. En febres tenebroses e trebelloses,⁸³ entorn los articles e les barres se fan apostermes.

[57] 32. Tots aquells qui's releven de malalties, si ells han dolor en algun loch, là se fa aposterma.

33. E si ha dolor abans la malaltia, la malaltia se conferma en aquell loch.

comença el comentari: «Assí nos mostra Ypocràs que tota dolor demunt lo diafragma...» (f. 53 b).

78. *Farmacia*: tradueix el llatí «pharmacia», forma que F adapta amb «purgacion».

79. En el comentari en aquest aforisme, Littré explica que cal continuar purgant el malalt fins que tingui set, perquè en molts casos quan aquesta es produeix significa que la purgació ja no és necessària.

80. A diu «Non febricitantibus», que F ha tradït correctament. Hi ha d'haver, doncs, un error de B.

81. *Sens*: al manuscrit es llegeix «són». Forma verbal que ha de ser un error de còpia o de traducció, ja que A diu «sponte venientes» i F, «venant par nature».

82. Littré 1978, 435 afirma que els aforismes 21 i 25 d'aquesta secció són contradictoris, i que els comentaristes no han resol't l'oposició existent entre ells. Això indicaria, sempre segons Littré, que els *Aforismes* eren un llibre encara no preparat definitivament per al públic.

83. Aquests dos adjectius tradueixen el llatí «laboriosis». F diu només «labourezes».

[57v] 34. Si algun ha febra e soptament ve offeguat⁸⁴ e no hixen alguna imfladura en les barres, és mortal.

[58v] 35. Si algun ha febra e lo coll se torn en tal disposició que no puxa translutir sens inflament en lo coll, mortal.

[59] 36. Sudors ab febres són bones si comensen al terç jorn, o al .V.^è, o al .VII.^è, o al .IX.^è, o al .XI.^è, o al .XIII.^è, o al .XVII.^è, o al .XX.^è, o al .XXI.^è, o al .XXIII.^è, o al .XXVII.^è, o al .XXXIII.^è, o al .XXXVII.^è, o al .XL.^è.⁸⁵ Aquestes sudors demostren malalties. Aquelles que no's fan en aquests jorns, signifiquen dolor, e longuca de malaltia e conversió.

[59v] 37. Sudors fredas hen aguda malaltia signifiquen mort. E en plus, so és, pus febre molla, longuca de malaltia.

[60] 38. Là on en lo cors ha sudor, là mostra la malaltia.⁸⁶

39. Là on en lo cors ha calt o fret, là és la malaltia.

40. Là on lo cors ha unuacions e si la malaltia ara se refreda, ara se sealf, ara ve d'una color en altra, significa longa malaltia.

41. Sudor molta en lo dormir sens caysó manifesta, significa que lo cors usa massa vianda. E si açò avé a algun que no prengue vianda, ha mester de ésser buydat.

[60v] 42. Sudor molta, cauda o freda, tota vegada cor[r]en[t]—el fret és pus gran, e lo calt minor— malaltia significa.

43. Les febres qui no deffallexen, en creximent de tres en .III. dies, les pus forts són plus perilloses. Aquelles qui deffallexen no són perilloses.

[61] 44. Cascun qui lia febra longuca, [ha] pústules en les junctures e dolors.

45. Cascun qui releva de febre qui ha pústules o dolor en les junctures, usen de massa vianda.

46. Si rigor ve en la febra⁸⁷ e la virtut ja feble, és mortal.

[61v] 47. Si lo scupit⁸⁸ en febres que no falexen és lívit, o sagnia, o groch, o pudent, és mal, e per flux bo e per la orina. E si nient de útil no'n hix per aquest loch, és mal senyal.

48. En les febres que no deffallexen, si les partides de fora són fredes e aquelles dintre arden, e si ha set, és senyal mortal.

[62] 49. En les febres qui no defallexen, si lo lavi, o l'huyll, o lo nas, o lo so-

84. *Offeguat* en el sentit de «asfíxia», segons es desprèn del comentari de Galè. A escriu «in faucibus suffocatio repentes» i F, «suffocatio soudaine».

85. Les xifres d'aquest aforisme no coincideixen en cap de les versions consultades. A esmenta el 3r dia, el 5è, el 7è, 9è, 11è, 14è, 17è, 20è, 21è, 24è, 27è, 30è, 31è, 34è, 37è i 40è. F dona els números 3, 5, 7, 9, 11, 14, 17, 20, 24, 27, 31, 33, 37 i 40. El text llatí que ha servit de model a F, 3, 5, 7, 9, 11, 14, 17, 20, 27, 30, 31, 34, 37 i 40, segons la nota de Germaine Lefeuvre. A l'edició de Littré 1978: 3, 5, 7, 9, 11, 14, 17, 21, 27, 31 i 34.

86. De l'aforisme 38 al 45 inclosos no apareixen a F.

87. Després de «febre» hi faltaria «que no deffallexen», com diuen els quatre aforismes següents, ja que A escriu «febre non defficiente» i F tradueix «sans ce que la fièvre deffaille».

88. *Scupit*: el traductor català ha optat per un mot del llenguatge vulgar a l'hora d'interpretar el llatí «exsecrationes». F hi ha usat el cultisme: «excreacions».

bresell sia tort enaxí que ell no veja o no hoja, cant lo cors és ja feble, si algun de aquests senyals aparex, la mort és ja prop.

50. En les febres qui no deffallexen, difficultat de alè e sorts de seny⁸⁹ són mortals.

[62v] 52. Cascuns qui han febres o altres malalties, e ls ulls lagrimegen volenter non és gens de mal. E [a] qui açò avé contra se voluntar, és mal.

51. En les febres, si la aposterme no's soluf als primers térmens, la malaltia és longa.⁹⁰

53. Cascun qui ha limositat en les febres, elles són longues e forts.

54. Aquells qui han sovén tos seques e poques ab febres molt caldes ab poca set, són bones.⁹¹

55. En les apostermes, totes les febres [són] males sinó effimeres; pròpriament entén de les apostermes de les axelles e dels angonals.⁹²

[63] 56. Aquell qui ha febra, si li ve sudor e no deffallex la febra, és mal senyal, car la febra se perlonga e significa moltes humors.

57. Si algun ha spasme o tètan e si li sobrevé febra, se soluf la malaltia.

58. Qui ha causon e sobrevé rigor: dissoluff.

[63v] 59. La febra tersana, si ella no's determena en .VII. accessions, és longuca.

[64] 60. Aquells a qui sordexen les orelles en les febres, si sanch los hix del nas o se torbe lo ventre, soluff la malaltia.

61. Aquelles malalties qui se termenen en jorns parels són mals e amigues de conversió.⁹³

63. Cascuns qui han rigors⁹⁴ en les febres cada dia, se soluff la febra.

62. A cascun a qui ve icterícia en la febra abans del .VII. jorn, és mal senyal.⁹⁵

89. *Difficultat de alè e sorts de seny* tradueixen el llatí «disnia» i «desipientia». F diu «disnie» i «disipience». D'altres vegades, però, apareix el segon d'aquests cultismes també en català: vegeu, per exemple, VI.53.

90. Aquests dos aforismes apareixen en l'ordre correcte en A i F. Però curiosament, el comentari català de Galè a l'aforisme 52 correspon al 51 i el del 51 al del 52, per la qual cosa podem deduir que hi ha un salt de lectura.

91. Sembla que hi ha un error d'interpretació del text llatí, car A diu «Quibus plerumque tusses siccae et modicae provocatae in febribus urentibus non valde sitientes sunt» i F: «Es fievres ardeuts, toux petite est aucune foiz provoquée et seche et les paciens si n'ont pas grant soif». El comentari de Galè no esmenta la boudat o maldat de la poca tos i seca.

92. Littré 1978, 414 discuteix si apareixen primer les febres o els abscessos, respecte a d'altres textos hipocràtics. La segona part de l'aforisme, a partir del punt i coma, no hi és al text llatí, encara que F també la recull.

93. Galè diu en el seu comentari que aquest aforisme és fals, car Hipòcrates mateix «ha mostrat en aquest llibre e en la *Epidèmia* que molts malalts guorexen en .XIII. jorns» (f. 64 b).

94. *Rigors*: el terme apareix en A. En canvi, F tradueix «Es corps qui sont en fievres tous les jours, tous les jours les fievres sont solvees».

95. Al final del seu comentari, Galè exposa: «Mas nós havem trobat en molts de llibres enaxí en la fi d'aquest aforisme, *si l'entre no s'umecta*» (f. 64v a), fragment que no apareix ni en A ni en F. Observem l'alteració en la numeració.

[64v] 64. Cascun qui sdevén icterich ab febra, en lo .VII. jorn, o en lo .IX., o en lo .XI., o en lo .XIII., és bon senyal si lo costat dret no n'és dur. E si'l fa dur, non és bon senyal.

65. En les febres, entorn lo ventre cauma e mordiment de cor és mal.⁹⁶

[65] 67. En les febres, après lo dormir timor e espasme: mal.

66. En febres agudes, cspasme, dolor en les úlceres: mal.

68. En les febres, spirit offendent: mal.⁹⁷

69. Cada un naufrèrich cové que pixa grossa [65v] orina. Après .XL. anys no se cur en aquells qui han urines grasses e globoses ab febra. Si la fan sotpil, los fa profit. Mas aquestes coses avenen en aquelles urines qui fan tost residència.⁹⁸

70. Aquells qui han les orines, en les febres, conturbades axí com bèsties, han dolor de cap o la hauran.

[66] 71. Qui termena al .VII. jorn, al .III. és nébula⁹⁹ en la orina e en altres senyals, segons rahó.¹⁰⁰

[66v] 72. Aquells qui han orines límpides o blanques: mala. E specialment si ell és enfrenèrich o ennafrèrich.¹⁰¹

[67] 73. Tots aquells qui han les yocúndries sotspeses e brugent[s], si li sobrevé dolor de costat, lo ventre se amollex si ventositat non hix e molta orina: sí's fa en les febres.¹⁰²

74. Aquells qui han sperança d'aver aposterma en les junctures, si ells han orina grassa o molta, ho blanque, axí com en les febres treballoses, e si en les quartanes, solven la malaltia. Mas sí's hix sanch dels anarils molta, tost se solven.

[67v] 74bis. Si la orina és grassa he molta e blanque en trebeylloses febres, e si en algunes quartanes comensa, e molt sanch li hix dels narils, tost se soluf.¹⁰³

96. A partir d'aquest aforisme, hi ha algunes diferències de numeració respecte d'A, que ha suprimit el 65 i dona el número 66 en aquest. El següent aforisme i el 68 coincideixen i el 66 català correspon al 69 llatí. El 69 català porta el número 70 en llatí, i el 70, el 71.

97. A acaba l'aforisme amb «spasmus enim significat» i F amb «car il signifie spasme». Galè parla de l'espasme en el seu comentari. Vegeu la nota a IV.16.

98. L'aforisme presenta notables diferències respecte d'A: «Quibus urina grossa, globosa, pauca, non sine letribus, multitudo veniens, ex his tenuis iuvat. Maxime vero talia veniunt quibus ex principio aut celeriter hypostasos fiunt.» I F: «Quant l'orine du corps qui est en fièvre vient grosse et globouse, et en petite quantité, elle aide tres grandement s'elle vient aprez en grant quantité: principalement en ceulx qui, ou commencement de la maladie ou aprez le commencement, ont ypostazes de l'orine.»

99. *Nébula*: A escriu «nubenti ...urina rube» i F, «nue rouge». Galè parla de la «nebla roja» (f. 66v a).

100. Hi ha un evident error de l'editor en la numeració d'A, ja que aquest aforisme és allí el 82, error que es manté fins al 75 aforisme català, que correspon al 86 llatí.

101. *Enfrenèrich* i *ennafrèrich*: A diu «in phreneticis» i F «es frenetiques». R té interlineal i afegit, després del mot en qüestió, «id est nefrenitis» (f. 27 a).

102. Aquesta part final de l'aforisme apareix al començament tant en A com en F. R manté el mateix ordre que B.

103. Hi ha aquí una evident repetició d'un fragment de l'aforisme anterior, que no es dona

75. Qui pixa sanch o brach, significa que ha ulçeració de ronyons o de vexigua.

[68] 76. Aquells qui han orina grassa o grossa am[b] pessés de carn o fils lonchs, de ronyons vénen.

[68v] 77. Aquells qui han la orina grassa e en lo fons axí com a segon, han la vexigua ronyosa.¹⁰⁴

78. Aquells qui pixen sanch leugerament, en los ronyons és rota vena.¹⁰⁵

[69] 80. Si pixen sanch e pedassos de sanch e han estrangúria, e dolor en lo pentenil e'n lo peritoneon, significa dolor entorn la vexigua.¹⁰⁶

81. Si pixen sanch e scates e odor gren, significa que la vexigua és ulçerada.¹⁰⁷

82. Aquells qui giten brach per la vergua, se soluff la aposterma.¹⁰⁸

[69v] 83. La orina de nit molta, significa poch exir.¹⁰⁹

Acabat és lo .III.º libe dels *Emforismes* de Ypocràs.

E COMENSA LO .V.º

1. Aspasme qui sobrevé a l'ellebor és molt mortal.

[70] 2. En plague, spasme: mortal.

[70v] 3. Quant nex molta sanch e sobrevé aspasme o¹¹⁰ senglot: mortal.

4. En temprada¹¹¹ purgació, aspasme e senglot: mal.

ni en A ni en F. En els seus comentaris respectius, Galè parla de l'aposterma i la seva guarició en l'aforisme que hem numerat 74 i de les febres en el 74bis.

104. La *vexigua ronyosa* seria, segons Littré 1978, 419-20 una espècie de psoriasis. Com que no hi ha cap altre text hipocràtic que ho expliqui, Littré es basa en un capítol de Rufus. Aquest aforisme no apareix en A, però sí en F.

105. Hi falta l'aforisme 79 de G, que correspon al 90 d'A. Littré 1978, 424-426 indica que Galè, en el seu comentari, troba el 78 incomplet, aforisme que correspon al 89 d'A.

106. Aforisme que correspon al 91 d'A.

107. Aquest aforisme equival, més o menys, al 92 d'A: «Si sanguines aut pus miungunt aut squamas, et odor gravis vesicae ulcerationem significat.» F escriu aquí un text que correspon als aforismes 79-81 de G: «Es corps esquelz il a ou fons de leur orine residence areneuze [fragment que es pot llegir a A 90] et ont es rains on en la vessie lithiasim s'ilsz pissent sang, ou pourreture et escames, avec grant douleur, c'est signe de ulceracion de vessie.»

108. Aforisme que és el 93 d'A. Correspon a VII.39 (vegeu-ne la nota).

109. L'aforisme correspon al 94 d'A.

110. B ha de tenir aquí un error, que corregim, ja que el text català ha convertit la conjunció adversativa llatina («aut») i francesa («ou») en una preposició «a».

111. El sentit d'aquest aforisme apareix desglossat en dos en A, de manera que el 4 diu «Spasmus innatus et singultus post nimiam inanitionem, malum» i el 5 «In moderata purgatione spasmus aut singultus innatus, malum». A partir d'aquí, al text llatí els aforismes tindran un número més. F presenta els aforismes 4 i 5 llatins units en un de sol, que és el 4: «Spasme et sanglout, venans aprez grant inanicion, sont malvaiz. — Spasme qui vient en superflue purgacion est malvaiz sique, et aussi est sanglout.» F afegeix al respecte que «cest amphorisme est semblable a cil qui va devant, fors que les paroles sont transformees et doit tout estre ung amphorisme».

5. Si algun [qui] serà embriach sòptament no pot parlar, si li sobrevé aspasmè mor si febre no'l pren e si no parle a l'ora que embriaguea és acustumada de soltre.

[71] 6. Cascuns qui són pres del tètàn, al quart die moren. E si passen quatre jorns, guarexen.

7. Epilèmsia qui ve abans juvenea, se muda. Aquella qui ve après .XXV. anys, la plus partida moren.¹¹²

[71v] 8. Cascun pleurètièh qui no's purga en .XIII. jorns ve en epimìa.

9. La tisi se fa specialment de .XVIII. fins a .XXXV. anys.

10. Aquells a qui passa esquinància e va al pulmó, moren en .VII. jorns. E si passen aquests, fa epimìa.

11. Cascun qui és tísich e los escupirs que seupen put —quant és més sobra lo carbó— e los cabells li caen del cap, és senyal mortal.¹¹³

[72] 12. Aquells qui han tísich¹¹⁴ e li cahen los cabells del cap e li sobrevé diarria, moren.

13. Tots aquells qui escupen sanch espumós, ve del pulmó.

14. Qui ha tisis e li sobrevé diarria: mortal.

15. Cascun pleurètièh qui se fa èmpich, si's purga en .XL. jorns se soluf. Si no, sdevé [72v] tísich.

16. Lo calt nou a aquells qui massa l'usen, car fa efiminació de carn e encontinència de nervis¹¹⁵ e flux de sanch e defalliment de spirit —aquells qui són après de la mort.¹¹⁶

17. Lo fret fa espasme e tètàn e rigor¹¹⁷ e fret en les febres.

[73] 18-19. Fredor és enemich a nervis, als ossos, a dents, al cerveyl e a la micla de la spina; lo calt és útil e amich.¹¹⁸ Totes coses qui són refredades cové de scalfar, no aquelles on és brach, o allà on hom vol stancar la sanch.¹¹⁹

112. Galè diu al respecte que si l'epilèpsia «ve après .XXV. anys, lo malaut pot morir en ella» (f. 71 b).

113. En el seu monumental comentari al *Canon* d'Avicenna (1432-1453), Jacques Despars explica el cas d'un col·lega sen que va ser víctima de l'experimentació d'aquest aforisme: de tant olorar els espus dels tísichs va contraure ell mateix la malaltia (Jacquart 1998, 256).

114. *Tísich*: observem que l'adjectiu apareix en lloc del nom de la malaltia, que és anomenada *tisis* en altres aforismes.

115. Aquí B ha d'haver-se saltat un símptoma, ja que A hi diu «mentis stuporem» i F «stupor de pensee». Galè exposa en el comentari (després de parlar de la «incontinència de nervis») que per «mortiment entén defalliment de raó per dissolució de cerveyl, on se segueix mort per longuea de temps» (f. 72v b).

116. *Aquells qui són après de la mort*: cal entendre-ho referit als símptomes esmentats abans, com es desprèn d'A «quibusdam vero et mors sequitur» i F «esquelz accidens la mort advient».

117. *Rigor* és, possiblement, un error del traductor, que ha llegit malament el llatí «nigrores et febris rigores». F ho ha traduït com «nigreurs» i Galè, en el comentari, explica que «per sò la rigor e negrea» (f. 72v b).

118. Aquí s'acaba l'aforisme 18 de G. També A i F acaben aforisme en el mateix indret.

119. El text que correspondria a l'aforisme 19 presenta divergències respecte als d'A i F, ja que eu cap d'aquests dos no hi apareix el pus i el sentit del final és sensiblement diferent: «exceptus quibuscumque sanguinem manare futurus est», «excepté ceulz qui sont convenables a flux de sang».

20. A les plagues, lo fret: mort. E endurex lo cuyro, dolor fa sens brach, nigror, rigor, fret ab febra, espasme e tètàn.

[73v] 21. Ell cové en lo tètàn sens plagues, en jove ben carnós, en mig estiu, molta aygua¹²⁰ sobra ell gitada: fa revocar la calor dintre, e la de ffora.

22. Lo caut fa brach no pas en totes plagues: lo cuyr amollex e subtila, no fa rigor, ne dolor, ne espasme, ne tètàn, ne gravea de cap. E a bé als ossos trencats e desnuaats, especialment de plagues de cap. E a tota malatia qui's fan de fredor, e a erpes estiòmenus menjant, o al cul e al pudent e a la vexiga e a la mara, e és amich e determenant. Lo fret, per son contrari, ausiu.

[74] 23. En aquestes malalties cové usar fret: en flux de sanch —no sobre'l loch, mas sobre los lochs veyns—, en flacmons, en enflamacions, en rubós sanguiné[s],¹²¹ e n eriscipila no plaguada, car a les plagues uou.

[74v] 24. Fret axí com neu ho cristayl¹²² és enemich dels pits. E comou tos, sanchflux e cadarn.

25. En les junctures tumor, e dolor sens ulceració, e podagre, e spasme: molta ayga freda gitada demunt toll la dolor, car l'estupor soluff, la dolor amcrma.¹²³

26. L'ayga qui tost se scalfa e tost se refreda, e és leugeris[i]me, és millor.¹²⁴

27. Caseun qui ha set de nuyt, si ell ha dormit, és bo[75]na eosa.

28. La sanch mestruosa¹²⁵ se buyda ab scalfament aromàtièh. E a altres coses moltes seria útil si ell no fos dolor de cap.¹²⁶

31. La fembra qui ha en lo ventre qui se fa sagnar, avortex. E plus tost aquella a qui és plus gran l'infant.¹²⁷

[75v] 30. Si la fembra qui ha en lo ventre ve algunes de les agudes malalties, és mortal.¹²⁸

120. Tant A com F especifiquen que l'aigua ha de ser freda, com apunta Galè en el seu comentari: «ayga freda» (f. 73v a). Aquest aforisme porta el número 21 en A, com l'aforisme anterior. La numeració tornarà a coincidir a partir d'aquí, doncs.

121. *Rubós sanguiné[s]*: en A podem llegir «phlegmones aut inflammationes, id est rubeum aut sanguineum colorem sunt tendentes». F ha traduït «leugmon, c'est a dire apostume enflambe tendant a couleux rouge ou de sang qui soit frez».

122. *Cristayl*: F ha traduït també el llatí «crystallus» per «cristal», però hi afegeix «c'est a dire glace».

123. Galè acaba el comentari amb aquests mots: «l'ayga freda osta la dolor cor ella fa stupor, toll lo sentit e amerra la dolor» (f. 74v b). Aforisme semblant a VII.42.

124. *És millor* no apareix ni en A ni en F, que acaba l'aforisme afirmant que l'aigua de què es tracta «est tres legiere». Galè diu en el comentari que l'aigua és «la plus leugera» (f. 74v b).

125. A i F eviten referir-se directament a una tal substància produïda pel cos de les dones: «Muliebris educit ex aromatis calefacion» i «Calefacion de choses aromatiques mei hors les choses femenmes», diuen respectivament. Encara que en posteriors aforismes esmenten la menstruació seuse eufemismes: «menstruis» és traduït per «flux de menstres».

126. L'aforisme 29 de G, que aquí no apareix, correspon a IV.1 (Littre). Tampoc no el recullen ni A ni F.

127. Aquest aforisme porta el número 29 en A.

128. Aforisme 30 també en A.

32. La fembre qui vomex sanch, guareix si li ve flux de mèstrues.¹²⁹
33. La fembra a qui deffallexen les mèstrues,¹³⁰ si li hix sanch per los anarils és bo.
34. Si a le fembra qui [76] ha n lo ventre ve flux de ventre, és perill de avortar.
35. A la fembra qui ha gravea de mara e no pot bé engenrar, si li sobrevé sternut és bo.
36. La fembre que ha les mèstrues no és en sa color pròpria¹³¹ ne en son temps, ha mester de purgació.
- [76v] 37. La fembre qui ha en lo ventre e soptament les mamelles li sdevenen subtils, significa que ha avortit.
- [77] 38. La fembra qui ha entre lo ventre, si la .I.^a mamella li sdevé pocha, si ella és prenys de .II. infants, la .I. avortex. E si la destre, lo mascle. E si la sinestre mamella, la fembre.
39. Si la fembra no és preyada¹³² ne no ha engenrat e ha let en les mamelles, les mèstrues li són fallides.
- [77v] 40. A totes fembres a les quals sanch se convertex en les mamelles, significa mania.¹³³
41. Si tu vols saber si la fembra ha concebut, quant ella va dormir, dóna-li a beure mellicratum.¹³⁴ E si ella haurà torsions al ventre, ella ha concebut. Si no, no.
42. Si la fembra ha concebut mascle, és ben colorada. Si fembra, mal.
- [78] 43. Si a le fembre prenys se fa eriscipila en la mara: mortal.
44. Aquelles qui fora de natura són magres e conceben, avortexen ans que engrossesquen.¹³⁵
45. Totes aquelles qui no¹³⁶ han lo cors temprat avortexen en lo segon mes, o en lo terç avortexen sens caysó manifesta, han cotilidones plenes —o és: venes plenes en la mar[a]—, e no poden per gravea retenir l'infant.
- [78v] 46. Aquelles qui són grasses fors de natura no conceben, car la gra-

129. Aforisme 31 en A, que a partir d'aquí numerarà amb una xifra menys respecte al manuserit català.

130. *Mèstrues*: F diu aquí «fleurs», fent servir la metàfora que és coneguda des de Tròtula, la cèlebre autora de Salem (Jacquart 1989, 67). La metàfora, que aconseguí gran divulgació en les llengües vulgars, ja trobem també en textos catalans, com l'*Epill* de Jaume Roig (Carré 1996, 45).

131. El color es refereix al de la menstruació, com es desprèn del comentari de Galè i d'A.

132. *Preyada*: cal llegir «prenyada».

133. Littré 1978, 423-24 exposa el cas d'una dona recollit el 1766 a qui, després d'un part difícil, li surt sang dels pits, embogeix i mor.

134. *Mellicratum*: Galè escriu «mellicrat» (f. 77v b).

135. Littré explica en nota les diferents interpretacions que els comentaristes han fet d'aquest aforisme i acaba dient que Hipòcrates hi vol dir que les dones extraordinàriament primes tenen tendència a avortar.

136. Aquí sembla que hi ha un error de B, ja que la negació no apareix ni en A ni en F, que escriuen «corpora moderata habentes» i «Toutes femmes qui ont le corps modere». El comentari de Galè no fa cap referència al començament de l'aforisme.

- xe¹³⁷ los tancha la bocha de la mara, ne no conceben tro a tant que elles són magres.
47. Si la mara és misa en lo vètrebro e fa brach, se cové fer perfum.¹³⁸
48. Lo mascle en lo destre, la fembre en la sinestra part.¹³⁹
- [79] 49. A la parcipitació de la mara,¹⁴⁰ quant ell se fa remey cové obturar la bocha e los anarils.
- 49bis. La fembra qui ha en lo ventre, si li sobrevé tenasmon avortex.¹⁴¹
50. Si tu vols restrènyer les mèstrues a la fembra, mit-li la ventosa grossa a la mamella.
- [79v] 51. Totes aquelles qui han en lo ventre, se conclou la bocha de la mara.
52. La fembra qui ha en lo ventre, si ella ha¹⁴² molta lct l'enfant és feble, e si ella ha dures les mamelles e rojcs, l'enfant és sa.
53. Aquelles qui són corruptes han les mamelles molles. E si elles no elsum,¹⁴³ les han dures, ho doloroses, o en les junctures dolor, o en les enques, o en los ulls, significa que elles¹⁴⁴ no són corruptes.
- [80] 54. Totes aquelles qui han la boca de la mara dura, ella se conclou.
55. Totes aquelles qui han en lo ventre e han febres e calor sens caysó manifesta, perillosament apartuexen o avortexen.
- [80v] 56. En flux de fe[m]bres, espasme: mal.¹⁴⁵

137. Segons la cota de Littré, hem d'entendre el greix desenvolupat a la matriu.

138. A: «Si matrix in vertebro posita lecerit saniam, necesse est commotum fieri». F: «Se la marriz se decline vers l'oz de la hanche, ou elle fait boe, il est de necessité de garir telle commocion laicre eu la marriz.» R acaba «vel emanatum» (f. 32 a). Littré 1978, 549 reconeix la dificultat de comprensió de l'aforisme, medicament parlant, i el tradueix «Si la matrice appuyé sur l'ischion suppure, cela nécessite le pansement avec les tentes de charpie». A *Tratados hipocráticos* 1990 l'aforisme és traduït «Si supura la matriz apoyada en el esquioui, es necesario aplicar compresas de hilas». Galè comença el comentari d'A dient: «Quod commotum dixit curationes esse intellexit», que en català correspon a «Perfum entén curació e bé» (f. 78v b). Es tracta de les fumigacions amb plantes aromàtiques, usades com a pràctica terapèutica per retornar la matriu al seu lloc o per possibilitar la fecundació (*Tractatus de conceptu* 1999, 75, 137). Vegeu més vall l'aforisme V.59.

139. Littré 1978, 431 recull aquesta idea en Aristòtil i Anaxàgoras.

140. A la parcipitació de la mara tradueix el llatí «Ad matricis precipitationes», que F adapta de manera idèntica. Hi afegeix, però, que «c'est a dire a la retention de la secondine qui est le panicle ou le fruit est envelopé et encloz eu la marriz, quant telle secondine est retenue en la marriz aprez l'enfantement».

141. Aquest aforisme no apareix en G, però correspon al número 49 d'A, la numeració de la qual correspondrà a partir d'aquí amb B. F no recull, lògicament, l'aforisme.

142. El verb té el sentit de «fluir», com queda palès en A («fluens») i en el comentari de Galè: «En lo primer mes hix let, mas si n'ix plus que no fa mester l'infant se affleble» (f. 79v a).

143. *Elsum*: forma no documentada i difícil de justificar. A diu aquí «si vero rursus dura fiunt» i, pel sentit de l'expressió, es podria entendre *elsum* com una corrupció de «elutus sunt» (són debilitades). F diu, traduint aquest fragment: «maz quant elles leur devienent grosses, aprez ce que elles ont esté gresles».

144. A diu aquí «nun corrupuntur». F dóna com a subjecte del verb «le fruit».

145. A recull un altre símptoma uegatin: «et animi defecio», que F tradueix per «deffaut de courage».

57. Quant les mèstrues sobrevenen en algunes malalties que no vénen de la mara, se fan malalties.¹⁴⁶

[81] 58. [A] aquelles qui han flecmón en lo cul, e [a] aquelles qui han flecmón en la mara, sobrevé estrangúria. [A] aquelles qui han brach en los ronyons, los sobrevé estrangúria. [A] aquelles qui han aposterma en lo fetge, sobrevé sanglot.

59. Si alguna fembra no n'ha concebut e vol saber si ella vol concebre, perfuma-la¹⁴⁷ dessots ben cuberta: si la odor passa per la boca, per si no deffalex l'engrenar.

[81v] 60. Les fembres qui han en lo ventre, si elles han purgació,¹⁴⁸ impossible cosa és que l'infant sia sa.

61. Si a le fembra purgacions¹⁴⁹ no n'hixen, ne li ve rigor ne febra e ha ancietat,¹⁵⁰ pensa que aquesta és preyns.

[82] 62. Totes aquelles qui han les inares fredes e dures, no conceben per la fredea. E aquelles qui les han humides, no conceben car l'esperme s'i esmortex. Aquelles qui l'an secha e ardent no conceben, car per poch nodriment se corromp la esperma. Aquelles qui l'an trempada, conceben.

[83] 63. Axí en los mascles: car o per la raritat del cors, l'esperit se por defora e no de dins en la sement;¹⁵¹ o per la specitat, la humiditat n'ix defora; o per la fredea no s'escalfa, mas se congela aquell loch; o per calor, assò-s fa.¹⁵²

146. El text d'A és en aquest aforisme una mica diferent, tot i que no en canvia el sentit: «Menstruis plurimis evenientibus accidunt segnitudines et non venientibus a matrice, accidunt segnitudines.» F és qui ho interpreta d'una altra manera: «S'il advient superfluité de menstrues il vient plusieurs maladies; mais quant tel flux deffaut a la fame, il faut qu'elle choe en maladie», interpretació que és més semblant a la de la tradició grega, car Littré 1978, 553 tradueix l'aforisme així: «Les règles étant trop abondantes, il survient des maladies; les règles ne coulant pas, les maladies qui naissent viennent de la matrice».

147. Vegeu la nota a V.47.

148. Purgació: A diu «purgationes», i F, «menstrues». Galè diu en el seu comentari, tant en la versió llatina com en la catalana, que «per aquesta purgació entén Ypocràs mèstrues perquè significa deffalliment de l'infant» (f. 81v a).

149. Purgacions: aquesta vegada el francès manté també en la traducció el cultisme.

150. Després de l'ansietat, A diu «abominationes, defectiones animi» i F «abominacions, defect de vertu naturelle». Galè explica que «per so ha dit que se cové guardar si ella ha abominació o deffessió o angústia après la accessió de les mèstrues» (f. 81v b), per la qual cosa podem deduir que a B hi falten dos símptomes.

151. Aquest començament de l'aforisme resta una mica obscur, potser a causa de la deturpació de la traducció. A l'inici afirmant que «Similiter et in maribus, aut enim propter raritatem corporis spiritus extra fertur ut non incidat semen», i F, «Aussi est il és hommes; par telle rarité du corps, les esperilz et la chaleur naturelle du sperme ne peut estre retenue en la sement».

152. Galè considera aquest aforisme una interpolació: vegeu Littré 1978, 556-57, notes 5-13. F declara, a l'inici de la seva traducció: «Cest amphorisme est faulx et ne contient nulle verité, si comme dit Galien ou coment, et pour ce ne doit il pas estre imposé a Ypocras car il ne dit onques faulx en ses livres; et pour ce doit il estre attribué a l'escrivain qui premier l'escrivoit ou au translateur». Galè critica la poca destresa de l'autor de l'aforisme: «en tanta subtilitat és vengut lo janglador que si matex no ha entès» (f. 83 b).

[83v] 64. Donar let en dolor de cap és mal, e [a] aquells qui han febra, e [a] aquells qui brugen les ypocúndries sospenses, e [a] aquells qui han set, e [a] aquells qui han flux de còlera, e [a] aquells qui han febra aguda,¹⁵³ e [a] aquells qui han flux de sanch. Mas ella és bona als tísichs qui han poca febra, e a febres de lonch temps si no y ha algunes de les coses sobredites, si ells no són fora de rahó.

[84] 65. Aquells qui han infladura en les plagues, no n'an molt espasme ue mania. E aquells en qui no apparen sobtament¹⁵⁴ han espasme darrera¹⁵⁵ o tètan. E aquells qui en la primera partida:¹⁵⁶ han mania, dolor aguda de costat o empímia ho disenteria, si les infladures són rojes.

[84v] 66-67. Si en les plagues males e forts no appar tumor: gran mal.¹⁵⁷ Humit és bo, cruu mal.

[85] 68. Les derreranes partides del cap si ell endolen, la drete vene del front tallada fa profit.¹⁵⁸

69. Les rigors comensen [en fembres] pus dels lombres, e van per lo dos al cap. E [en los homes] més darrera que en la primera partida del cors, so és bras o cuxes, e los pèls mostren lo cuyr clar.¹⁵⁹

70. Aquells qui han quartanas no han molta espasme. E si han l'espasme abans, e la quartane li sobrevé, soluff.

[85v] 71. Aquells a qui lo cuyr se estén e sdevén sech, sens sudor los fenex la vida. [A] aquells qui l'an humit e raor,¹⁶⁰ ab sudor feneix la malaltia.

72. Los ytròpichs no devenen inflats.

Açí és acabat la .V.ª partícula dels *Aforismes* de Ypocràs.

E COMENSA LA SISENA

[86] 1. En les longues linterias, ço és metuació,¹⁶¹ oziremia¹⁶² sobrevinent, és bñit:

153. En aquesta frase, des de «aquells qui han set» fins a «febra aguda», B segueix la lectura d'A. F, però, en dona una versió lleugerament diferent: «de lait ne compete pas a ceulx qui sont seulleux, a ceulx qui ont grant egestion de sang».

154. Aquest fragment tradueix el llatí «His vero non apparentibus repentes», que F ha traduït en un sentit contrari: «et quant telles tumeurs s'en vont soudainement».

155. Darrera: si la ferida està localitzada a la part del darrere.

156. Primera partida: la part del davant.

157. Aquí s'acaba l'aforisme 66 de G. Però tant A com F presenten els dos aforismes units en un de sol.

158. Aquest aforisme correspon al 67 d'A, que acaba aquest llibre cinquè amb 71 aforismes.

159. F explica el sentit d'aquesta darrera part de l'aforisme: «la rarité et tenuité du cuir qui est plus tenue et plus rare en la partie devant que derriere et ce nous montre le poil car la partie devant est plus pelue ou vellue que celle de derriere et c'est signe qu'elle soit plus chaude et plus rare et tenue».

160. Raor: «tenué, porós». El mot tradueix el llatí «raras» i no apareix als diccionaris. F hi diu «araras».

161. Metuació: forma que pel context sembla un sinònim de linteria, però que no apareix re-

- [86v] 2. Aquells qui han naturalment lo nas humit e l'esperma humida, és sans c malalts.¹⁶³ És pus sa qui ve lo contrari.¹⁶⁴
- [87] 3. En les longues discenterias, abstinència és mala, e ab febre és pijor.
4. Les plagues circumfluens: malvades. E aquelles qui són acostumades: malvades.
5. Dolor de costat¹⁶⁵ e de les altres partides, si fa molt deffalliment¹⁶⁶ és mal.¹⁶⁷
- [87v] 6. Los naufrètichs [no]¹⁶⁸ cessen passions de ronyons e entorn la ve-xigua dolor: no se sana en los veylls.
- [88] 7. Dolor e inflament entorn del ventre, aquells dessús¹⁶⁹ són pus leugers, e aquells desots són pus forts.
8. Les plagues qui nexen en los ydròpichs no's curen leugerament.
9. Les largues pústules no pruen.
10. A qui dol lo cap e va entoru, e li n'hix sanch o ayga¹⁷⁰ del nas o de les oreylls, o dels huyls, soluff la malaltia.
- [88v] 11. Als malencòlichs e franètichs, morenas nades fan bé.
12. Les morenes veyles qui les cura, si no'n lexa .I.^a uberta és perill de venir en ydròpi[c], o tísich o maniat.
13. Qui ha senglot e li ve sternudament, lo soluff.

collida als diccionaris i que Galè no cita en el seu comentari. Tant A com F esmenten només la lienteria.

162. *Oziremia*: és la «oxirigmia», o sígui, 'eructes àcids'. Tradueix el llatí «oxiremia», que F adapta en «oxizemias».

163. *Sans e malalts*: ha d'haver-hi necessàriament un error, ja que no fa sentit. A: «cito infirmantur», F: «sont tantost enfermes».

164. Aquest aforisme, que en el nostre manuscrit és bastant incompreensible, és explicat per Littré 1978, 413: la humitat habitual de les fosses nasals indica un temperament limfàtic, poc compatible amb una salut robusta. I pel que fa a la fluïdesa de l'esperma, Hipòcrates es refereix a les pèrdues seminals involuntàries.

165. Aquí A diu «pectoribus» i F «en la poitrine».

166. *Si fa molt deffalliment*: A diu aquí «si multum diffetunt ad discernendum» i F «elles demeurent longuement a garit».

167. Littré explica en el seu comentari aquest aforisme a partir d'*Epidèmies*, II, sec. 7: «Il faut observer si les douleurs du côté, de la poitrine et des autres parties présentent, quant aux heures, de grandes différences, parce que, après avoir été mieux, les malades se trouvent de nouveau plus mal, sans qu'il y ait faute commise».

168. Ha d'haver-hi un error en B, ja que hi falta la negació que hauria de recollir el sentit llatí i francès de l'aforisme: «Nephretici et circa vesicam dolores laboriose sanatur in febribus.» «Ceux qui ont douleur es reins et en la vessie sont gariz a grant difficulté, et specialment es vieillars.» Notem que l'observació referida a la gent d'edat només apareix en els aforismes traduïts, encara que el comentari de Galè ja la inclou en la versió llatina (i en la catalana).

169. *Dessús cal entendre'l* en el sentit de «superficials», i *desots* en el de «profunds» (Littré), com es desprèn del comentari de Galè. Aquí el traductor català segueix fidelment la versió llatina («superiores quidem leviores, inferiores fortiores»), cosa que no fa F, que ho tradueix a l'inrevés («Les douleurs ou toueurs es parties du ventre, se sont plus haultes, sont plus perilleuses que s'elles sont inoins haultes»).

170. En aquesta enumeració, el text d'A diu «sanies aut aqua aut sanguis» i el de F «sanie ou eau». Els orificis per on surten aquests líquids són «aures et nares» i «oreilles ou la bouche», respectivament. El comentari de Galè no esmenta, però, ni el pus ni els ulls.

14. Qui és ydròpich e li n'hix aygua per lo ventre, guareix.
- [89] 15. Qui ha lingua diarria, si li sobrevé vòmit, la soluff.
16. Aquell qui és pleurètic o peripleumònic, si li sobrevé diarria: mal.
17. Qui ha mals en los huyls, si li sobrevé diarria és bon.
18. La vexigua tallada, o lo cervell, o lo cor, o la diafragma, o alguns dels budells sotils, o'l fetge, o'l ventre,¹⁷¹ mortal és.
- [89v] 19. Quant serà trencat os, o cartilage, o nervi,¹⁷² ho [...],¹⁷³ no's conglutinen ni no crexen quant han perdut l'estremitat.¹⁷⁴
- [90] 20. Si en lo ventre se scampe la sanch fora de natura, cové que faça brach.
21. A los maniat, si li nexen venes grosses en les cames, o morenes, se curen.
22. Cascun qui ha dolor al dos e passa al colze, la sagnia lo cura.
- [90v] 23. Si algun ha pahor e pusillanimitat, ço és poch cor e fcble, sdevé malencòlich.
24. Si alguns dels budels subtils se tallen, no gorexen.¹⁷⁵
25. Eriscipila defora, si ella se convert a dintre és mal. Si aquella dintre se convert defora, bo.
26. Tots aquells qui han causon, si los sobrevé tremor se leugen.¹⁷⁶
- [91] 27. Si ells se tayllen o cauteritzen aquells qui han pits¹⁷⁷ e ydròpichs, e hix molt de brach o molta ayga¹⁷⁸ sotament, moren.
28. Eunuchs no han podragua ni no sdevenen calp[s].
- [91v] 29. La fembra no ha poagre si les mèstrues no li deffallen.¹⁷⁹
30. Los infans no són podràdichs ans que foten.
- [92] 31. La dolor d'uyes: lo beuratge de vi, o bany, o stuba, o flebotomia, o fermacia, los guareix.¹⁸⁰
- [92v] 32. Los balbussos se prenen de diarria lingua.

171. *Ventre*: es refereix a l'estómac, com diu el comentari de Galè («del stómec» f. 89v a). A diu «ventrem», i F, «estomac». Tant l'una com l'altre hi afegeixen els ronyons, que no són esmentats a la traducció catalana de l'aforisme però que sí que apareixen al final del comentari de Galè («E axi avé en los ronyons, no solament per aquestes rahons mas per altres» f. 89v b).

172. Després del *nervi*, A afegeix «aut maxillae tenues, aut prepucium», i F, «maxilles tenues ou le prepucis».

173. Paraula il·legible al manuscrit, que presenta un forat. El comentari de Galè no la repeteix.

174. El sentit d'aquest aforisme coincideix amb el de VII.28.

175. Galè remarca que aquest aforisme ja ha aparegut i que per això no el comenta (VI, 18).

176. «Quibuscumquem in causone tremores fiunt, alienatio solvitur», diu A. F en manté el sentit: «Tremors qui vienent en causon, alienacion est cause de garison». El concepte d'alienació no apareix en B.

177. *Pits*: Galè n'clareix el sentit quan diu en el seu comentari que «Ipoctràs ha acostumat pendre èmpichs aquells qui scupen brach dels pits o del pulmò» (f. 91 a). Notem, doncs, que *pits* apareix aquí en lloc de l'*empimia* i que *ydròpichs* fa també funció substantiva.

178. Aquí diu A «sanie aut aqua» i F només «moult de sanc».

179. El sentit de l'aforisme coincideix en llatí, francès i català, però F en dona una versió sensiblement diferent: «Mulier non podagrisat si menstrua nou defecerunt in eas», diu A. En canvi, F tradueix «Les dames devienent podagres ou temps que les menstrues leur deffailent».

180. Littré 1978, 417 apunta, seguint MM Lallemand i Pappas, que cada mitja terapèutica dels esmentats s'ha d'emprar segons el tipus de malalt que s'hagi de tractar.

- [93] 33. Els qui fan renacions acerosos¹⁸¹ no sdevenen molt pleurètics.
 34. Tots aquells qui sdevenen calps, [no]¹⁸² se fan venes [93v] grosses en les cames. E aquells qui són calps e li nexen venes en les cames, encara nexen los cabells.
 35. Als ydròpichs, si los sobrevé tos: mal.¹⁸³ Mas si ella fos denant, no és mal.
 36. La dissúrria, [la] guareix la sagnia desota la cavilla.
 [94] 37. Aquell qui ha squinència, si se fa imflament defora: bo, car significa que la malatia hix defora.
 38. Cascun qui ha cranch amagat, més val no curar-lo,¹⁸⁴ car aquells qui són eurats pus tost moren que aquells qui no són curats, [que] viuen per molt temps.
 [94v] 39. La espasme se fa de la planesa e de la buydesa, e axí lo senglot.
 40. Aquels qui han dolor entorn les ypocúndries sens aposterma, si li sobrevé febre guareix.
 41. Tots aquells en los quals se fa brach al cors e no se'n manifesta, so és per lo cuyr qui és espès.¹⁸⁵
 [95] 42. Itèrichs si ells han lo ventre¹⁸⁶ ben dur, és mal.
 43. Tots aquells qui són esplanètics, si los ve discenteria longua, o en ydropisi, o en lienteria, moren.¹⁸⁷
 44. Tots aquests qui han ylcos e los sobrevé astrangúria,¹⁸⁸ moren en .VII. joms si no sobrevé febre qui buyda molta orina.
 [95v] 45. Les plagues de luun any o de plus lonch temps cové lexar-li fer sacarrisses¹⁸⁹ concaves.

181. *Renacions acerosas*: al text llatí es llegeix «acidum ructuantes», i a F, «eructuacions acereuzes». L'edició de *Tratados hipocráticos* 1990 ho tradueix per «eructos ácidos»; la de 1996, per «eructo agrios», i Littré 1978, per «rapports acides», però el primer mot no apareix recollit als diccionaris catalans.

182. Sembla que B ha oblidat d'escriure aquí la negació, ja que l'adverbi apareix tant a A com a F. Encara que en una primera traducció, el francès transcriví l'aforisme en afirmatiu, com es posa de manifest en una nota.

183. A partir d'aquí, el text figura en A però no en F.

184. A partir d'aquí, el text també figura en A però no en F.

185. El sentit de l'aforisme coincideix en A, F i B, però el català eu presenta una lectura sensiblement diferent. A: «Quibuscumque sanies facta in corpore non manifestatur, his propter spissitudinem saniei aut loci grossiciem non manifestatur». F: «En quelconques cors ou il ait sanie qui ne soit pas manifeste, ou telle maniere est trop grosse, ou tel lieu trop espes». La lectura de R potser ho aclareix: «Quibusquem sanies facta in corpore non manifestatur, his propter spissitudinem saniei aut loci fiti» (f. 38v a).

186. *Ventre*: Galé parla en el seu comentari sempre del fetge («la durea del fetge», f. 95 a). A diu «epar» i F, «foye».

187. Littré remarca en nota que aquest aforisme es contradiu amb el 48, però que el comentari de Galé els concilia: la disenteria llarga és dolenta, però la curta és bona.

188. La lectura de l'inici d'aquest aforisme coincideix en A i F, però té un sentit diferent en B. A: «Quibuscumque ex stranguria ileos innascitur...». F: «Quelconque corps, ou passion yliaque soit causee de strangurie...».

189. *Sacarrisses*: un altre possible mot fantasma, que tradueix el llatí «cicatrices».

- [96] 46. Tots aquells a qui se fa gep per asme o per tos denant la joveana, moren.
 [96v] 47. Tots aquells a qui fa profit la sagnia o la flebotomia,¹⁹⁰ o farmacia, los cové flebotomiar o fermatar en la primavera.
 [97] 48. L'esplanètic, si li sobrevé discenteria dich que és bona cosa.
 49. Aquels qui han puagre, se termenen en .XL. jorns.¹⁹¹
 [97v] 50. Aquels a qui lo servell puja demunt, cové que vengue febre e vòmit de fel.
 51. Cascuns sans a qui's fa dolor de cap, saptament són sens veu e ronquen, moren en .VII. jorns si no'ls sobrevé febra.
 [98] 52. Ell se cové guardar los ulls en lo dormir, car si ell appar lo blanch, les palpebres closes, no precedent diarria o entra purgació,¹⁹² és mal senyal.
 53. La discipiència,¹⁹³ si ella és ab ris és plus segura. Si ella és ab solititat, és malvat senyal.
 [98v] 54. En les agudes malalties com febre: luctuosa suspir mal.
 55. Podraga e mania se mouen en primavera e en autumpne.
 [99] 56. En les malencòliques inalalties, perilloses erotacions:¹⁹⁴ apoplexia o aspasme o orbetat significa.¹⁹⁵
 57. Los apoplètics se fan de .XXXX. anys fins a .LX.
 58. Si l'oment romp, cové que podrescha.
 [99v] 59. Cascun qui ha ciàtiga e lo vèntrebra ara dintra ara deffora, se fan mussillàgens.¹⁹⁶
 60. Cascun qui ha ciàtica e lo vètrebro n'ix defora, e ell no u sent, e ranquegen sovin.¹⁹⁷

190. *Sagnia o la flebotomia*: aquests dos sinònims tradueixen un sol mot llatí («phlebotomia aut pharmacia»), com també el francès («saignee ou autre purgacion»).

191. L'aforisme de B és sensiblement diferent de d'A i F. A: «Quibuscumque tumores podagrici fiunt, in quadragiuta diebus defervescentes resident.» F: «Les maladies podagres qui sont causees de chaude matiere, ou quarantieme jour se departent.»

192. Aquesta frase és traduïda en sentit afirmatiu per F, tot i que en nota l'editora ja indica que s'equivoca. A i B tenen la negació.

193. *Discipiència*: El cultisme, que també ha estat traduït idènticament per F, és evitat en un altre aforisme, on el traductor ha preferit «sorts de seny» (IV.50).

194. *Erotacions*: és un error de lectura (o de còpia) que transcriu malament les «eruptiones» llatines. F comença l'aforisme dient que «Es maladies melencoliques, quant elles apperent au commencement perilleuzes...». I en nota, l'editora assenyalava que «il faut entendre: le mouvement (de l'humeur mélancolique) fait craindre les maladies que voici; Martin interprète librement». Littré tradueix el mot com «atrabilis», «la bilis negra, hypocondria».

195. L'enumeració de malalties difereix en A, B i F. A: «aut apoplexiam aut epilepsias aut spasmus aut cecitatem aut maniam significat». F: «thetanes i «maniaque passion».

196. En aquest aforisme, Hipòcrates es refereix al període que precedeix una luxació (Littré 1978, 410-413).

197. B és diferent d'A: «Quibuscumque a sciatica molestatis vertebrium resilit foras, his tabescit crus, et claudicant si non urantur» i F: «Telz sciaticques ou gouteux en la hanche dont l'oz ist, la cuisse devient mesgre, et le sciaticque clochant, s'il ne use de choses seches», com si B estigués incomplet. Galé explica en el seu comentari que «la cama se podrex e's consuma si ella no's cauteritza ab foch o la humiditat se sech» (f. 99v a b).

Los exponedors de Ypocràs han exposades les pus grans coses, e quant pus han cerquat milor han trobat. E quant són a la fi del libre, ells no han feta gens de utilitat. E han fet axí com lo retòrich,¹⁹⁸ al qual quant la caysó li mancha, lexa tot star, axí ho han ells fet. E d'açò me són yo molt guardat per no haver infàmia, car yo he splanades les pus útils coses e no he pessades les inusures ne no u he massa abreugat, ne no u he massa [100] ampliat de coses que no dege ampliar. És acabada la sisena partida e comensarà devall la .VII.^a partida dels *Emforismes* de Ypocràs.

Ací és acabada la .vi.^a partícula dels *Emforismes*.

E COMENSA LA .VII.^a

1. En les agudes malalties, frigiditat de les extremitats és mal.
2. En les malalties,¹⁹⁹ carn lívida: mal.
- [100v] 3. Ab vòmit, senglot e hyuls roigs: mal.
4. En sudor, rigor no és bon.
5. En la disenteria, èstazís o ydropichis no és bo.²⁰⁰
6. En la longa malaltia, abstinència e colèriques egestions: mal.
7. De molt beure, rigor e discipiència: mal.
- [101] 8. De la aposterma trenchada, dins se fa dissolució, he vòmit, e deffalliment de virtut.
9. En lo flux de sanch, discipiència o spasme²⁰¹ és mal.
10. En yleon, vòmit he senglot, e espasme he discipiència, és mal.
- [101v] 11. Peripleumonia en pleuresis sí és mal.
12. En peripleumonia, frenesis és mal.
13. En massa gran calor, espasme e tètan és mal.
14. En plagua de cap, estupor e discipiència: mal.²⁰²
15. En scupir de sanch e scupir de brach és mal.
- [102] 16. E no scupir de brach quant an tisis, se retén la saliva, moren.²⁰³

198. La mateixa comparació (i amb el mateix sentit) apareix en A, que inclou aquest fragment com a pròleg al llibre setè. També R presenta aquest fragment com a epíleg al llibre sisè.

199. *Malalties*: taut eu A («in osse aegrotanti») com en F («quant l'oz est malade») es concreta el tipus de malaltia de què es tracta, com també en el comentari de Galè («en la malaltia de cascun os», f. 100v a).

200. El sentit d'aquest aforisme coincideix en A i F, però B diu tot el contrari: «In mania dysenteria aut hydrops aut estasis, bonum», «En manie, dissintere, ydropisís ou extase, c'est bon signe». El comentari de Galè comença així: «En la disenteria, ydropisís pot significar sanitat, mas estazís no».

201. L'espasme apareix mencionat també en A, però no en F.

202. B ha eliminat un mot que apareix en A i F: «In percussione in capite stupor aut desipientia, malum.» «En plaie du chief, ou en la percussion, stuppeur ou dispiciencie, mauvaiz signe.» (El francès «dispiciencie» és un clar error del copista, ja que a l'aforisme 10 ho ha escrit correctament: «dispiciencie»).

203. A i F coincideixen. B diu el contrari. A: «In saniei sputo ptisis et fluxus malum. Ubi vero

17. En aposterma de fetge, senglot és mal.
18. En vetlar, espasme he discipiència: mal.
19. En os despullat de carn, eriscipila: mal.
- [102v] 20. En la eriscipila, brach:²⁰⁴ mal.
21. En fatèrgich, tremor: mal.²⁰⁵ En les plagues, pols e flux de sanch: mal.²⁰⁶
22. En lingua dolor entorn del ventre, fa brach.
23. En flux colèrich, disenteria: mal.
24. En trencadura d'os, de cap.²⁰⁷
- [103] 25. En fermacia, espasme: mal.
26. En fort dolor de ventre, frigitat de extremitats: mal.
27. La fembra qui ha infant al ventre, tenasmon la fa avortir.
28. A qui és tallat os o cartilage, no creix.²⁰⁸
29. Si algun ha blancha fleuma, si li sobrevé diarria, soluff la malaltia.
- [103v] 30. Cascun qui ha egestions espumoses en diarria, fleuma los ve del cap.
31. Cascun qui han les orines expostazes,²⁰⁹ significa longa malaltia.
- [104] 32-33. Tots aquells qui han apòstesis colèriques e la orina demunt roja,²¹⁰ significa aguda malaltia.²¹¹ E [a] aquells qui les han diverses,²¹² se fa conturbació de cors.
34. Cascun qui ha en les orines escuma, significa neustàtica²¹³ e lingua malaltia.

saliva tenetur, moriuntur.» F: «En ptisique, quant la sallive est sanieuze, et avec il y a flux, et que la sallive soit retenue, s'est signe de mort.» El comentari de Galè no repeteix la frase.

204. *Brach*: A diu aquí «putredo aut sanies» i F «pourriture ou sanie».

205. F presenta l'aforisme anterior i aquesta frase formant-ne un de sol.

206. En A, la primera frase de l'aforisme català correspon al número 21, i la segona, al 22. A partir d'aquí, doncs, hi haurà un salt en la numeració.

207. A diu aquí «In ossis fractura desipientia si in vacuum acceperit, malum.» i F, «La fracture de l'oz, quant elle va jusques a vuit, il s'ensuit despiciencie.» Hi afegeix que «par l'oz, yci endroit, Ypocras si entent l'oz du chief qui est apelé cranenm... et adonc est ce l'entente d'Ypocras, quant creanum c'est a dire l'oz du chief est feru et froissié, en quelque maniere que ce soit, tant que la fracture advieue et soit profondée jusques a vuit ou vacuité qui avironne la substance du cervel». Galè diu en el comentari: «Assi entén Ypocràs solament lo test en trencadura, qui l pas fins a dins» (ff. 102v b-103 a). Littré, que tradueix l'aforisme així: «Avec la division d'un os, délire, si elle pénétre dans le vides», apunta en nota que Marinus havia entès aquest aforisme de manera diferent: «Après la section d'un os, délire».

208. El sentit d'aquest aforisme coincideix amb el de VI.19.

209. *Expostazes* A diu «hypostases» i F, «ipostases».

210. *E la orina demunt roja* no figura ni en A ni en F. A diu, en lloc d'això: «superius vero teneues».

211. *Significa aguda malaltia*: A diu «acntam aegritudinem significant». F, en canvi, «c'est signe en lievre que la lievre est agne». A partir d'aquí comença l'aforisme 33 de G i el 34 d'A.

212. *Diverses*: en A i en F hi diu «distantes». F hi afegeix que «ce n'est pas a dire l'une partie loing l'une de l'autre... mais pour la distance, il entent quant l'orine est de diverses manieres selon ces parties, si que elle soit clere par hant, grosse au fons, et d'autre maniere ou millieu». Galè ho explica també: «Si nós entenem 'diversos' serà fals, car la orina en son loch no varia. Mas si nós entenem 'en diversos temps', aquesta significa perturbació de cors» (f. 104 a b).

213. *Neustàtica*: tradueix el llatí «nephreticam». A diu «passion es rains». Galè diu en el seu

35. Tots aquells qui han apòstazis grasses e [104v] viscoses, significa neufrètica²¹⁴ e aguda malaltia.

36. Tots aquells qui són neufrètichs e han dolor entorn lo dos, e sí entorn los lochs defora, spera aposterma. E si ells han dolor dins, spera pus gran aposterma.

[105] 37. Cascun qui vomieix sanch seus febre pot guarir. Ab febre és perillós, e s'cové curar ab fredes coses e stíptiques.²¹⁵

38. Lo cadarn en lo ventre demunt, en .XX. jorns se fa brach.²¹⁶

39. Si pixen sanch o pessas de saneh, e ells han strangúria, e dolor [105v] dessots les coyllas, e lo pentenill e lo ventre, la malaltia és entorn de la vexiga.²¹⁷

40. Si la lengua s'optameut se fa no trempada, aquest se fa apoplètich o maniach.²¹⁸

41. Lo vell²¹⁹ purgar si li sobrevé sanglot: mal.

42. Si febre no se fa de còlera, molta aygua²²⁰ gita al cap: soluff-la.²²¹

Ffinito libro, sit laus et gloria Christo. Amen.

Anforisma és notícia univèrçal alcuna cossa de medecina.²²²

comentari que «per ço segueix fret en los ronyons d'aquella malaltia grossa» (f. 104 b). Littré 1978, 414 indica que l'aforisme es refereix a l'albuminosi.

214. *Neufrètica*: A diu «nephreticam» i F l'ha optat també pel culisme: «nefretique passion, c'est a dire de lievre ague». La febre no apareix esmentada ni en A ni en B, tot i que Galè sí que en parla: «car la orina és universal senyal de febres qui resolen tot lo cors» (f. 104v a).

215. La versió d'aquest aforisme coincideix en A i en B. En F és lleugerament diferent, tot i que no en canvia el sentit: «Quant aucun vomit sang, s'il n'a point de lievre, il n'a point de peril; mais s'il y a lievre, c'est signe pernicieux; car le premier sang peut estre restraint par choses sciptiques et refroidans».

216. *XX. jorns*: B diu «XXXX. jorns». Galè, en el seu comentari, assenyalava que el pus apareix als 20 dies, xifra que és la que apareix en A i F. Hi ha, per tant, un error de còpia.

217. Galè diu en el seu comentari: «Aquest anforisme nós atrobam en molts libres, mas yo l'he splanat en la .III.ª partícula, lla on l'ha dit» (f. 105v a). Correspon a IV. 80.

218. *Maniach*: el terme que apareix tant en A com en F és «melancòlic». També Galè parla de «malenconia» en el seu comentari.

219. *Vell*: B diu equivocadament, «vexell». «Vell» és el que es llegeix en A: «In super purgato seniori singulus superveniat, non bonum». F diu «Superflue purgacion es ancians n'est pas bon signe». El comentari de Galè corrobora l'error del copista: «Assò és mal en plaga, e en purgació, e en vòmit, e specialment en deffalliment de edat» (f. 105v b). L'error és, però, explicable perquè el mot no és estrany en la terminologia mèdica (vegeu, per exemple, la veu «febre» del glossari).

220. *Aygua*: A afegeix «aqua multa calida», i F diu «chaude».

221. Aquest aforisme és una variant de V.25.

222. Aquesta frase apareix al còdex escrita amb lletra més petita i amb el traç més prim (Couderc 1984, 282 apunta que és d'una altra mà). L'explicit del text llatí és força més llarg i no coincideix amb el català.

APARAT CRÍTIC COMPLEMENTARI

Donem en aquest aparat les lliçons o incidències del manuscrit B que no hem inclòs en nota a peu de pàgina. Els mots en cursiva pertanyen a la nostra edició del text; els mots en rodona i entre cometes són les lliçons tal i com apareixen al manuscrit. Indiquem amb una xifra el llibre i l'aforisme corresponents.

Prefaci [S]ermó [hi ha la essa inicial en petit i l'espai en blanc pcr a la caplletra dibuixada, que és l'única que falta en tot el còdex].

Prefaci *que n fo sponedor* [«quem fo sponedor»].

I.1 *als malalts* [hi ha uu forat al paper que en dificulta la lectura].

I.2 *mester* [a continuació, ratllat, «o no»].

I.7 [el comentari de Galè és interromput per un calderó i la paraula «libre», en tinta vermella. Al marge esquerre de la columna es veu, en petit, «libre» (f. 6 a)].

I.16 *als enfants* [la essa de l'article apareix escrita entre línies, en una correcció del mateix copista].

II.6 *alguna* [«alguda»].

II.8 *E si açò avé a* [«E si açò a ave a»].

II.26 *l'espasme* [«lespalme»].

II.28 *febres lentes* [«febres lo entes»; seguim el text del comentari de Galè (f. 29v b)].

II.40 *Los branches e les currises* [«los brachns e los currises»].

II.41 *sens manifesta occasió* [«sots manifesta occasio»; seguim el text del comentari de Galè (f. 33 a)].

II.43 *Los offegats* [«Les offegats»].

II.45 *mudament* [hi ha una abreviatura ratllada sobre la primera síl·laba].

II.51 *moure lo cors* [«mou te lo cors»].

II.54 [al final del comentari de Galè hi ha escrit el nom «Ypocras», encapçalant l'aforisme següent que no existeix perquè s'acaba el llibre II aquí (f. 35v b)].

- III.5 *orripilacions* [«eriscipilacions»; seguim el text del comentari de Galè (f. 38 a)].
- III.7 *l'any* [«bayn»].
- III.10 [falta el nom de «Ypocras» a l'encapçalament de l'aforisme (f. 39 b)].
- III.12 *avortexen* [«avorrexen»; seguim el text del comentari de Galè (f. 40v a)].
- III.17 *oens* [«olens»; Galè diu «mils hoynt» (f. 44 b)].
- III.19 [hi ha repetit al final de l'aforisme «E alguns se fan en alguns e no crexen an aquells»].
- III.20 *mania* [«monia»].
- III.22 *En autumpne, se fan moltes malalties d'estiu* [«En autumpne, moltes se fan les malalties en stiu»; seguim el text del comentari de Galè (f. 46 a): l'article «les» apareix afegit al damunt del substantiu].
- III.22 *erràtiques* [«orratiques»].
- III.26 *periquínia* [«timor» escrit a sobre].
- III.31 *prurit* [«plurit»].
- III.31 [falta el nom de «Galien» a l'encapçalament del comentari (f. 48v b)].
- IV.10 *en les molt agudas* [«en los molt agudas»].
- IV.19 *Cascun* [petita taca d'humitat, que no en dificulta la lectura].
- IV.23 *asubtilitat, si fel negre hix* [«asutilitat, si fel ne grex hix»; Galè parla en el comentari sempre de sang o còlera negra].
- IV.25 *demunt qualche* [hi ha una taca d'humitat que en dificulta la lectura].
- IV.27 *se releven* [«de releven»].
- IV.31 *articles* [«artichs»; en el seu comentari, Galè parla sempre de les «junctures» (f. 56v b)].
- IV.37 *febre molla* [«feble mola»; Galè diu «molla febra» (f. 59v b)]. A l'encapçalament del comentari falta el nom de «Galien» (f. 59v a)].
- IV.43 [falta l'encapçalament «Galien» (f. 60v b)].
- IV.48 *e si ha set* [després de «si» hi ha un mot de tres lletres ratllat i expuntuat].
- IV.55 *effimeres* [«effimeries»].
- IV.57 *malaltia* [«mallaltia»].
- IV. Final *Acabat és lo .IIIIe libre* [«Acabat es lo .V.^e libre»; la xifra apareix ratllada i corregida a sobre].
- V.18-19 *no* [a continuació, «mas», ratllat].
- V.25 *molta ayga freda gitada demunt* [«e molta ayga freda gitada demunt»].
- V.28 *E a altres coses* [«e a altres coses»].
- V.31 *avortex* [«avorrex»].
- V.34 *qui ha n lo ventre* [«qui han lon ventre»].
- V.41 *torsions* [la «i» interlineada].
- V.44 *avortexen* [«avorrexen»].

- V.51 [falta el nom de «Ypocras» a l'encapçalament (f. 79v)].
- V.53 *junctures* [«punctures»].
- V.64 *si ells no són fora de rahó* [si ella no son fora de raho]
- V.70 *li sobreu* [«si sobreu»; seguim el text del comentari de Galè (f. 85v a)].
- VI.1 *longues lienterias* [«dengues lienterias»; seguim el text del comentari de Galè (f. 86 b)].
- VI.1 *oziremia* [«ozirenia»; seguim el text del comentari de Galè (f. 86 b)].
- VI.2 *malalts* [hi ha una titlla supèrflua].
- VI.28 *eunuchs* [«ennuchs»; en el comentari de Galè hi diu «anuchs» (f. 91v a)].
- VI.32 *diarria* [«driarria»].
- VI.52 [l'aforisme està encapçalat per «Galien»; el comentari de Galè, per «Ypocras»].
- VI.54 *febre* [hi ha una essa final, ratllada].
- VI.57 *Los apoplètics* [«los aplopètics»].
- Final [fragment encapçalat per «Ypocràs», com si es tractés d'un altre aforisme].
- Final *ne no u he massa ampliat de coses* [«de coses», repetit].
- VII.2 *lívica* [«lívada»].
- VII.14 *estupor* [«estumor»; en el comentari de Galè es llegeix «stupor» (f. 101v b)].
- VII.21 *tremor* [«cremor»; seguim el text llatí (A: «tremor») i francès (F: «tremeur»)].
- VII.26 [hi falta el comentari de Galè; l'aforisme hipocràtic següent ve encapçalat amb el nom de «Galien»].
- VII.30 *espumoses* [«espinoses»; Galè diu «espumosos» (f. 103v a)].
- VII.39 [el comentari de Galè és introduït amb el nom de «Ypocras»].
- VII.42 [hi falta el comentari de Galè].

APÈNDIX: ELS AFORISMES EN EL MANUSCRIT 96-31
DEL ARCHIVO Y BIBLIOTECA CAPITULAR
DE TOLEDO

[70] 1. [L]a' vida és breu, la art longa, lo temps poch, los sperimens fallables, jutjar greu. Et per so fa mester al metge no solament saber alhò que li fa mester, mas en ordonar lo malalt e aquels qui'l garden e les coses defores.

2. En los fluyxs e en los vòmits naturals, si els se purguen assí com se deuen purgar fa profit e bé aporten les malalties, e si no, lo contrari fan. Et axí en la purgatió artificial, si el se purga fa profit e a bé ho aporten, si no lo contrari. Donchs cové entendre la hora, lo temps, la regió e les edats e les complections e les malalties perquè vénen, en les quals se convé purgar o no.

3. La sobirana grassea en aquells qui treballen sobiranament és fallible et com els no poden star en .I. punct ne reposar. Aquelhs qui no reposen no poden milhorar, donchs cové que pijoren. Per aquesta rahó convé saber aquelha sobirana graxea non tart, açò que'l cors reebe comensament, ne la complectió buydar sobiranament, car és fallable. Mas aytal qual és la natura d'aquelh qui usa a sofrir, aytant manar-lo. Et axí, les evacuacions artificials e sobiranes són fallables, et encara los ressumptions² subiranes són fallables.

4. La subtil e certa dieta e de les longnes malalties et en les agudes, là on no convé és molt greu. Et quant és subiranament molt subtil, és molt greu, e encare conplir sobiranament és molt greu.

5. En les subtils dietas peccan los malauts e per ço los nou plus, cor cascuna falli que sia molt gran pus gran és en la subtil dieta que en la grossa. E per ço les subtils dietas són fallables als sancts, cor la falha porten pus greument. E per so les subtils certes dietas són pus fallables que aquelles que són un poch pus grosses. A les derreranes malauties, les derreranes cures són poderosas a perfectió.³

6. Donchs là on les malauties segons lur creximent han continu e darrera treball, derratana e molt subtil dieta los cové donar. Et là on els no han con-

1. El copista ha deixat en blanc l'espai per a la caplletra.

2. *Ressumptions*: suposem que és un substantiu derivat del llatí «resumo», que cal interpretar com a «recuperaciós».

3. Aquesta darrera frase correspon a l'aforisme 6 del manuscrit de Bordeus. Per tant, la numeració no hi concordarà a partir d'aquí.

tinu ni derrara trebaylh, no'ls cové donar molt subtil dieta, mas nudrir-los pus grossament, e tant devalhar quant la malaltia és pus molha que les derreranes.

7. Quant la malaltia és en stat, cové usar molt subtil dieta.

8. Cové perpensar del malaut si la dieta abasta tro al stat de la malaltia. E si lo malaut desfalhescha, que no li bast la dieta o que la malaltia defalhescha e se parts.

[70v] 9. En aquelhas malauties ont és contínua estat, contínuament et subtilment lo convé dietar. Et en aquels on és l'estat puys luyn, anans de aquelh se cové gardar de la subtil dieta. E primerament donar-la-li pus grossa per so que ho sofira lo malaut. En la accesió, se convé sostreher la vianda, per so cor donar-la-li és gran dampnage.

10. Totes aquelhas malauties que crexe[n] segons temps, en la accesió se convé tolre la vianda.

11. Les malalties e lo temps de l'ayn mostren les accions e lur creiximent, sie que sia cada dia o d'altra dia o de més temps. E les coses que ixen del cors axí com l'escupir en lo pleurètic —que si par sots roig en lo comensament de la malautia, mostre que la malaltia és breu, e si apar sots rogesa [...]⁴ e lo comensament, mostra que la malaltia se prelongue—, e les urines, e les egestions, e les sudors, e les altres coses que yxen del cors, mostren les malauties longues o breus, e bé termenables e mal termenables.

12. Los velhs⁵ porteu leugerament lo dejunar e aquelhs qui vénen après. Encara pits lo porten los infans. Encara lo porten pits aquelhs qui són pus trebalhosos.

13. Aquelhs qui crexen han molt calor natural, e per so volen molta vianda, e si no la han, lo cors se consuma. E los vels han poch de calor, e per ço han mester poca vianda, cor per molta vianda se offega la calor, e per ço los velhs no han febres agudes, cor lo cors d'aquelh és fret.

14. Los ventres en yvern e en la primavera són molt calts e han molt lonch lur son. Donques en aquel temps se cové donar molta vianda, com lo lur calor és molt e per so han mester pus gran nudriment. E d'açò és senyal en les edatz e aquelhs qui treballen molt.

15. Les humides dietas se convenen ha aquelhs qui han febra, e specialment als infans e als altres qui han acostumat de ésser axí nudritz.

16. [A] aquels qui han acostumat⁶ de pendre vianda una vegada o dues, o plus o meyns, o segons alguna partida, los cové donar alguna cosa segons lo temps, e segons la edatz, e segons la regió, e segons la costuma.

17. En estiu e en octubre, se porta greument la vianda, e en yvern leugerament, e en primavera mijanserament.

4. Hi ha una abreviatura no resolta.

5. Al manuscrit es llegeix *hulhs*, que corregim.

6. Hi ha una uua útila supèrflua.

18. [A] aquels qui han malauties entripolades, en la asscessió no los convé re de donar ne fer forsa, mas tolre de so que hom ans à donat.

19. Quant en les malalties se fa terme e és fet egalment, no li cové res moure ne fer res de novel, ni de purgacions ne d'altre purgatió, mas star en pau.

20. [A] aquels que fan mester purgar, se cové purgar per là on se mou la natura et specialment per coviment loch.

21. La matèria⁷ digesta cové buydar, no pas la crua, ne en lo comensament, si no y fa mester. Cor moltes vegades no fa mester.

22. De les matèries qui buyden, no fa mester gardar la quantitat mas la manera, cor si's purga tal la qual se deu purgar, fa profit e bé ho porten los malautz. E là on fa mester buydar-los tro a defalhiment, faces si lo malaut ho pot soferir.

23. En les agudes malauties, a tart en lo comensament usa medicina laxativa, e açò primerament jutge bé com se deu far.

24. Si purga axí com se deu fer, purgar fa profit e bé ho soferen. E lo contrari, fa mal.

Ací fanex la primera partida dels *Anforismes* de Ypocràs e comensa la 2.ª partícula d'aquels mateys.

[71] 1. [E]n⁸ aquelhas malalties en les quals la son fa mal, mortal és. E si ajuda e fa profit, no és mortal.

2. Là on lo dormir fa alienatió és mal, e là on torna hom al seny és bon senyal.⁹

3. Lo dormir e lo vetlar, cascú d'èls si se fa pus que no deu és mal.

4. Ne plena ne buyda, ne neguna altre cosa no és bona que sia fora de natura.

5. Lo treball sens rahó mostra la malaltia.

6. Caseú qui ha dolor en alguna partida de son cors e no la sent és mala, so és, que és fora de son sen.

7. Aquels qui en molt de temps se amagrexen, molt temps requiren en retornar a lur stat. Et aquelhs qui en poch de temps se amagrexen, en poch de temps són retornatz.

8. Com alcú se releva de malaltia e no milhora, significa que pren massa vianda.

9. Los¹⁰ corsos, qui'ls vol purgar, primerament cové apelhar la matèria.

10. [Los] corsos qui no'n són nets, on pus los nodrex hom aytant més los fa hom de dany.

7. El copista ha escrit *manera*, que esmenem.

8. El copista ha deixat en blanc l'espai per a la caplletra.

9. El sentit de l'aforisme difereix del que té en el manuscrit de Bordeus.

10. Al costat esquerre de l'article determinat hi ha dos calderons, la qual cosa indica que cal llegir l'article com l'encapçalament d'aquest aforisme i del següent.